

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

RODNOST V EVROPI PO DRUGI SVETOVNI VOJNI

Ljubljana, junij 2007

KATJA MARTINČIČ

IZJAVA

Študentka Katja Martinčič izjavljam, da sem avtorica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom doc. dr. Tjaše Redek in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, 6. junij 2007

Podpis: Katja Martinčič

KAZALO

1. UVOD	1
2. OPREDELITEV OSNOVNIH POJMOV, POVEZANIH Z RODNOSTJO	2
3. RODNOST V EVROPI IN SLOVENIJI.....	5
3.1. DEMOGRAFSKI PREHOD.....	5
3.2. GIBANJE PREBIVALSTVA V EVROPI	6
3.2.1. GIBANJE RODNOSTI PRED DRUGO SVETOVNO VOJNO	6
3.2.2. GIBANJE RODNOSTI PO DRUGI SVETOVNI VOJNI	7
3.2.3. POVPREČNA STAROST ŽENSK OB PRVI POROKI IN PRVEM ROJSTVU	10
4. VZROKI ZA ODLAGANJE ROJSTEV IN NJIHOVO UPADANJE	13
4.1. DEJAVNIKI RODNOSTI.....	14
4.1.1. NEPOSREDNI VZROKI RODNOSTI.....	14
4.1.2. POSREDNI VZROKI RODNOSTI	15
4.2. EKONOMSKI DEJAVNIKI RODNOSTI	17
4.2.1. DIREKTNI STROŠKI OTROKA.....	18
4.2.2. OPORTUNITETNI STROŠKI OTROKA	22
4.3. DRUŽBENI DEJAVNIKI RODNOSTI.....	22
4.3.1. IZOBRAŽEVANJE ŽENSK	23
4.3.2. ZAPOSLOVANJE ŽENSK	27
4.3.3. STANOVANJSKA PROBLEMATIKA	29
4.4. DRUGI DEJAVNIKI RODNOSTI	34
4.4.1. KULTURNI DEJAVNIKI RODNOSTI	34
4.4.2. PREBIVALSTVENA IN DRUŽINSKA POLITIKA	35
5. UKREPI ZA POVEČANJE RODNOSTI V SLOVENIJI.....	38
6. SKLEP.....	40
LITERATURA	43
VIRI.....	44
PRILOGA	1

KAZALO TABEL

Tabela 1: Prebivalstvo Slovenije v letu 2005	2
Tabela 2: Začetek padanje zakonske rodnosti za izbrane Evropske države.....	5
Tabela 3: Stopnja totalne rodnosti v Evropi pred drugo svetovno vojno.....	6
Tabela 4: Stopnja totalne rodnosti v Evropi po drugi svetovni vojni.....	8
Tabela 5: Povprečna starost ženske ob prvi poroki.....	10
Tabela 6: Povprečna starost ženske ob prvemrodu	12
Tabela 7: Povprečna minimalna mesečna plača po letih v EUR.....	19
Tabela 8: Povprečni letni stroški otrok v Sloveniji po cenah novembra 1994*.....	21
Tabela 9: Povprečni stroški otroka od 0 do 25 let v Sloveniji	21
Tabela 10: Delež žensk (v %) med študenti v Evropi	24
Tabela 11: Študenti, vpisani na dodiplomski visokošolski študij, po spolu in načinu študija v Sloveniji	25
Tabela 12: Zakaj mladi zapuščajo dom staršev kasneje.....	30
Tabela 13: Države po % tistih, ki so zapustili dom staršev do 30. leta starosti, ter starost (mediana) ob odhodu od doma.....	30
Tabela 14: Delež anketirank/cev (v %) po starostnih skupinah, ki so zapustili dom staršev do svojega 24. leta starosti za Slovenijo v letu 1995	31
Tabela 15: Prirast prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj med leti 1981 in 1991	32
Tabela 16: Povprečne oglaševalne cene stanovanj v Sloveniji, (v EUR/m ²), marec 2007	33
Tabela 17: Višina mesečnega otroškega dodatka v EUR od 26.9. 2006 naprej.....	39

KAZALO SLIK

Slika 1: Stopnja celotne rodnosti v Sloveniji od 1950 do 2005	9
Slika 2: Povprečna starost nevest in ženinov ob vseh in prvih porokah v Sloveniji od 1948 do 2005	11
Slika 3: Povprečna starost ženske ob rojstvu prvega, drugega in tretjega otroka v Sloveniji od 1954 do 2004.....	13
Slika 4: Delež žensk (v %) v Sloveniji, ki se izobražujejo, glede na število otrok (po starostnih skupinah) za leto 1995.....	26
Slika 5: Delež žensk (v %) v Sloveniji z mlajšim otrokom, starim od 0 do 2 leti, ki se izobražuje (po starostnih skupinah), za leto 1995	26
Slika 6: Delež zaposlenih žensk (v %) v Sloveniji za polni delovni čas glede na število otrok (po starostnih skupinah) za leto 1995.....	28

1. UVOD

Danes smo priča velikemu zmanjšanju števila rojstev in posledično otrok v vseh razvitih državah sveta. Države Evropske unije se srečujejo z resnimi demografskimi problemi in v zadnjem času se tega dobro zavedajo, saj temu namenjajo več pozornosti in iščejo ustrezne rešitve. Najbolje demografske probleme rešuje Francija, saj država spodbuja in pomaga mladim, da se odločajo za večje število otrok, zato ni nič nenavadnega, da ima danes Francija eno najvišjih stopenj celotne rodnosti v Evropi. Vendar je kljub temu rodnost v vseh državah Evropske unije padla pod stopnjo enostavne reprodukcije (2,1 otroka na žensko). Tudi v državah južne Evrope in bivših socialističnih državah je stopnja rodnosti že zelo zaskrbljujoča, saj je pod mejo enostavne reprodukcije.

V tem diplomskem delu bom skušala predstaviti vzroke, zakaj se je rodnost v Evropi po drugi svetovni vojni tako znižala. Diplomsko delo je sestavljeno iz štirih delov. V prvem delu najprej opredelim kazalnike rodnosti, vse pojme in formule, po katerih se ti kazalniki računajo, ter nekaj konkretnih izračunov za Slovenijo.

V drugem delu se posvetim upadanju rodnosti v času pred prvo svetovano vojno in vse do danes. Spremljamo lahko velike padce rodnosti in čas, ko so evropske države začele svoj demografski prehod od visoke k nizki rodnosti. V večini evropskih držav se je demografski prehod začel v zadnjem četrtletju 19. stoletja. V drugem delu prikažem, da se ženske kasneje odločajo za zakonsko zvezo, zato imajo višjo starost ob rojstvu prvega otroka. Starost ženske ob prvi poroki in prvem rojstvu je višja v razvitih državah, vendar tudi manj razvite (bivše socialistične države) ne zaostajajo prav dosti.

Tretji del je osrednji del te diplomske naloge. V njem predstavim najpomembnejše dejavnike ki vplivajo na padanje rodnosti. Najpomembnejši so ekonomski in družbeni dejavniki, ki se med seboj zelo prepletajo in so drug z drugimi povezani. Ekonomski dejavniki so predvsem veliki stroški, ki jih prinese novo rojstvo, zato se mladi težje odločijo za otroka, saj še sami niso finančno dobro preskrbljeni. Pri družbenih dejavnikih smo največ pozornosti namenili izobraževanju in zaposlenosti žensk, saj zaradi daljšega šolanja in velike konkurence na trgu dela mlade ženske odlagajo rojstva v višjo starost in s tem zmanjšujejo možnost imeti več otrok. V tretjem delu nekaj pozornosti namenim tudi prebivalstveni in družinski politiki ter s konkretnimi primeri ugotavljam dobro ali slabo izvedbo teh dveh politik.

Zadnji, četrti del je namenjen analizi položaja v Sloveniji ter rešitvam, ki jih naša država predlaga in jih že ima za lajšanje stroškov in gmotnih težav mladih družin in družin z več otroki. Nekatere rešitve so dokaj dobro zasnovane, vendar se bo njihova dobra ali slaba stran pokazale šele čez nekaj let.

2. OPREDELITEV OSNOVNIH POJMOV, POVEZANIH Z RODNOSTJO

Rodnost je demografski pojav, ki ga dobimo tako, da povežemo število rojstev v nekem prebivalstvu s številom tega prebivalstva kot celote ali z njegovimi posameznimi deli. Na ta način je rodnost pozitivna sestavina naravnega obnavljanja prebivalstva (Malačič, 2003, str. 83).

Pri vseh treh pojmi (nataliteta, rodnost in reprodukcija) je pomembno, da kažejo razmerja med živorojenimi otroki in različnimi agregati prebivalstva. To pomeni, da imamo v vseh treh primerih opravka s kazalniki rodnosti. Nataliteta je razmerje med živorojenimi otroki in celotnim prebivalstvom. Agregat prebivalstva vključuje moške, ženske in otroke, odrasle in ostarele, in sicer ne glede na dejansko sodelovanje ali celo sposobnost sodelovanja pri rojevanju. Rodnost kaže razmerje med živorojenimi otroki in ženskim prebivalstvom v rodnem obdobju. Z upoštevanjem žensk v starostnem obdobju od 15 do 49 let izločimo moške, premlade in prestare ženske, ki ne morejo roditi. Reprodukcija kaže razmerje med živorojenimi deklicami in ženskami v rodnem obdobju. Ta način upošteva le neposredno zamenjavo ali obnavljanje žensk v rodnem obdobju z deklicami, ki bodo rojevale v prihodnosti (Malačič, 2003, str. 84 -85).

Tabela 1: Prebivalstvo Slovenije v letu 2005

Število prebivalcev	2.001.114
Število žensk v rodni dobi (od 15 do 49 let)	500.085
Število žensk v starosti od 20 do 24 let	68.841
Število živorojenih otrok	18.157
Število živorojenih otrok materam v starosti od 20 do 24 let	2.783

Vir: Statistični letopis RS 2006, 2006, str. 77, 80, 82; Lastni izračun.

Splošno stopnjo natalitete izračunamo na osnovi števila živorojenih in celotnega števila prebivalstva. Navadno jo računamo na osnovi letnih podatkov po naslednjem obrazcu (Malačič, 2003, str. 85):

$$n = \frac{N^{05}}{p^{30.6}} * 1000 = \frac{18157}{2001114} * 1000 = 9,1\text{‰}$$

n... splošna stopnja natalitete

N... število živorojenih otrok v določenem letu

p... število prebivalcev v določenem letu

V Sloveniji je splošna stopnja natalitete leta 2005 znašala 9,1‰. To pomeni, da se letno rodi 9,1 otroka na 1000 prebivalcev (Statistični letopis RS 2006, 2006, str. 77, 80, 82; Lastni izračun). Malačič (2003, str. 85) navaja, da se splošna stopnja natalitete v današnjih razvitih državah giblje med 8 in 15 promili. V nerazvitih državah je stopnja še vedno precej višja, večinoma med 20 in 45 promili.

Splošno stopnjo rodnosti definiramo kot razmerje med številom živorojenih otrok v določenem koledarskem letu in srednjim številom ženskega prebivalstva v rodni dobi. Splošno stopnjo rodnosti za Slovenijo izračunamo po naslednjem obrazcu (Malačič, 2003, str. 85-86):

$$f = \frac{N}{{}_{35}V_{f,15}} * 1000 = \frac{18157}{500085} * 1000 = 36,31\text{‰}$$

f... splošna stopnja rodnosti

N... število živorojenih otrok v določenem letu

${}_{35}V_{f,15}$... število žensk v rodni dobi (od 15 do 49 let)

Splošna stopnja rodnosti nam pove število živorojenih otrok na 1000 žensk v rodni starosti v določenem letu v državi ali regiji, za katero je izračunana (Malačič, 2003, str. 86). V našem primeru splošna stopnja rodnosti znaša 36,31 promila, kar pomeni, da se letno rodi 36,31 otrok na 1000 žensk v rodni dobi (Statistični letopis RS 2006, 2006, str. 77, 80, 82; Lastni izračun).

Starostno specifične stopnje rodnosti nam pokažejo značilnosti rodnosti v odvisnosti od starosti. Izračunavamo jih po enoletnih ali petletnih starostnih razredih. V števec postavimo število živorojenih otrok materam v starosti x let, v imenovalcu pa srednje letno število žensk v tem starostnem razredu. Obrazec za izračun enoletnih starostnih razredov (Malačič, 2003, str. 86):

$$f_x = \frac{N_x}{V_{f,x}} * 1000$$

f_x ... starostno specifične stopnje rodnosti

N_x ... število živorojenih otrok materam v starosti x let

$V_{f,x}$... srednje letno število žensk v starostnem razredu x let

Obrazec za izračun petletnih starostnih razredov in izračun za leto 2005 v Sloveniji:

$${}_5f_x = \frac{{}_5N_x}{{}_5V_{f,x}} * 1000; \quad {}_5f_{20} = \frac{{}_5N_{20}}{{}_5V_{f,20}} * 1000 = \frac{2783}{68841} * 1000 = 40,4\text{‰}$$

Vrednost starostno specifične stopnje rodnosti nam pove število živorojenih otrok materam v starosti x let na 1000 žensk v starostnem razredu x let (Malačič, 2003, str. 86). V našem primeru to pomeni, da se je rodilo 40,4 otrok na 1000 žensk v starostnem razredu od 20 do 24 let (Statistični letopis RS 2006, 2006, str. 77, 80, 82; Lastni izračun).

Vsota enoletnih starostno specifičnih stopenj rodnosti se imenuje totalna (celotna) rodnost. Stopnja totalne rodnosti nam pove število otrok, ki jih v povprečju rodi ena ženska v svoji rodni dobi, s predpostavko, da je doživela 49. leto starosti (Malačič, 2003, str. 86).

Obrazec za izračun vsote enoletnih starostno specifičnih stopenj rodnosti:

$$T_f = \frac{\sum f_x}{1000}$$

Obrazec za izračun vsote petletnih starostno specifičnih stopenj rodnosti:

$$T_f = \frac{5 \sum {}_5f_x}{1000}$$

T_f ... stopnja totalne (celotne) rodnosti

$\sum f_x$... vsota enoletnih starostno specifičnih stopenj rodnosti

$5 \sum {}_5f_x$... vsota petletnih starostno specifičnih stopenj rodnosti

Ta kazalnik pogosto uporabljamo kot kazalnik obnavljanja ali reprodukcije prebivalstva. Vrednost stopnje totalne rodnosti 2,1 pomeni, da bo prebivalstvo s takšno rodnostjo imelo enostavno reprodukcijo. Pri postopku izračuna stopnje celotne rodnosti ni izločen vpliv smrtnosti ženskega prebivalstva, zato je potrebno, da je meja enostavne reprodukcije višje od dveh otrok na eno žensko (Malačič, 2003, str. 87).

Za obnavljanje oziroma reprodukcijo prebivalstva uporabljamo še druge kazalnike. Najbolj razširjena sta bruto in neto stopnja obnavljanja. Označujemo ju s simboloma R_b in R_n . Pri tem izračunu upoštevamo samo živorojene deklice, zato nam vrednost kazalnikov pove povprečno število živorojenih deklic, ki jih ena ženska rodi v svojem rodnem obdobju. Razlika med bruto in neto stopnjo je v tem, da pri bruto stopnji ni izločena smrtnost žensk do konca rodne dobe, pri neto stopnji pa je smrtnost izločena. Če je vrednost R_n enaka ena, pomeni, da ena ženska v svoji rodni dobi rodi povprečno eno deklico in s tem nadomesti samo sebe. Zato je to meja, ki označuje enostavno reprodukcijo. Večji R_n pomenijo razširjeno, nižji pa zoženo reprodukcijo. Obrazec za bruto stopnjo obnavljanja za enoletne in petletne starostne razrede (Malačič, 2003, str. 87-88):

$$R_b = \sum \frac{N_{f,x}}{V_{f,x}}; \quad R_b = 5 \sum \frac{{}_5N_{f,x}}{{}_5V_{f,x}}$$

R_b ... bruto stopnja obnavljanja

$N_{f,x}$... število živorojenih deklic materam v starosti x let

$V_{f,x}$... srednje letno število žensk v starostnem razredu x let

Obrazec za neto stopnjo obnavljanja za enoletne in petletne starostne razrede:

$$R_n = \sum \left(\frac{N_{f,x}}{V_{f,x}} * \frac{l_{f,x} + l_{f,x+1}}{2 * 10^5} \right); \quad R_n = 5 \sum \left(\frac{{}_5N_{f,x}}{{}_5V_{f,x}} * \frac{l_{f,x} + l_{f,x+5}}{2 * 10^5} \right);$$

V števec obrazca postavimo število živorojenih deklic materam v starosti x ali x do x+5 let, v imenovalce pa število žensk v teh dveh starostnih razredih. Smrtnost žensk pri neto izračunu

izločimo tako, da posamezne izraze, ki jih seštevamo, množimo s funkcijo živih ustreznega starostnega razreda iz tablic smrtnosti (Malačič, 2003, str 87).

3. RODNOST V EVROPI IN SLOVENIJI

Rodnost v Evropi in Sloveniji se znižuje že nekaj časa, saj se je v večini držav začela zniževati ob koncu 19. in na začetku 20. stoletja (začetek demografskega prehoda). V Veliki Britaniji je bila npr. stopnja totalne rodnosti ob začetku 19. stoletja 5,55 otroka na žensko, leta 2003 pa le še 1,71. To pomeni, da je rodnost v tej evropski državi v dvesto letih padla za trikrat. Podobno se je dogajalo tudi v ostalih evropskih državah (glej Tabelo 3 na str. 6 in Tabelo 4 na str. 8).

3.1. DEMOGRAFSKI PREHOD

Demografski prehod označuje obdobje zniževanja smrtnosti in rodnosti od visoke na nizko raven. Začetek padanja rodnosti v današnjih razvitih državah označuje deset odstotno znižanje splošne stopnje natalitete. V večini držav Zahodne in Severne Evrope se je to zgodilo v zadnjem četrtletju 19. stoletja. V Angliji in na Švedskem je rodnost začela upadati že v začetku devetdesetih let 19. stoletja. Pomembna izjema je Francija, kjer je rodnost začela upadati hkrati s smrtnostjo v zadnjih desetletjih 18. in na začetku 19. stoletja (Malačič, 2003, str. 239).

Tabela 2: Začetek padanje zakonske rodnosti za izbrane Evropske države

Država	Leto padca zakonske rodnosti za 10%
Anglija in Wales	1892
Danska	1900
Finska	1910
Irska	1929
Italija	1911
Norveška	1904
Slovenija	1914*
Škotska	1894
Španija	1918
Švedska	1892

*Začetek padanja rodnosti v Sloveniji je sovpadel z začetkom prve svetovne vojne (1914-1918), sam proces padanja pa je še enkrat zmotila druga svetovna vojna. Prehod rodnosti od visoke na nizko raven je pri nas trajal okrog 40 let (Malačič, 2003, str. 243).

Vir: Coale, Watkins, 1986, str. 394-395.

V času demografskega prehoda se je umrljivost zmanjšala in pri nespremenjeni stopnji rodnosti je bilo v družinah vedno več preživelih otrok. Zato so družine svoj obseg uravnotežile z manjšo rodnostjo, kar je bilo najpreprosteje in najmanj boleče. Enak vpliv na vedenje parov je imel tudi sočasni ekonomski razvoj. Zaradi nastajanja industrijske in urbane družbe so se povečali »stroški« vzgoje otrok. Ti otroci so namreč začeli ustvarjati dohodek pozneje, zato so tudi postali samostojni pozneje kot v agrarnih družbah. Več je bilo potrebno

vlagati v otrokovo zdravje, blaginjo, izobrazbo, kar je zelo dvignilo izdatke za otroke (Livi Bacci, 2005, str. 171).

Dolgoročno zniževanje rodnosti se je v Sloveniji pričelo ob koncu 19. stoletja. Prve generacije, katerih rodnost ni več zadoščala za enostavno obnavljanje prebivalstva, so bile rojene med svetovnimi vojnami. Stopnja celotne rodnosti se znižuje od srede šestdesetih let 20. stoletja, vendar je leta 1980 še imela vrednost 2,1. Po tem letu pa se je začela hitro zniževati in leta 1995 je stopnja celotne rodnosti dosegla vrednost 1,29 (Rodnostno vedenje Slovencev, 1998, str. 17).

Na zniževanje rodnosti je pomembno vplival pojav sodobnih kontracepcijskih sredstev, zmanjšanje vloge družine, večje izobraževanje in zaposlenost žensk ter posledično manj časa za otroke.

3.2. GIBANJE PREBIVALSTVA V EVROPI

Prebivalstvo Evrope se je gibalo zelo različno. V nekaterih državah je padalo zelo strmo, medtem ko je v drugih padalo enakomerno. Kako je prebivalstvo padalo po državah pred drugo svetovno vojno in po njej, kažeta Tabela 3 na str. 6 in Tabela 4 na str. 8.

3.2.1. GIBANJE RODNOSTI PRED DRUGO SVETOVNO VOJNO

Kot sem že omenila, stopnja totalne rodnosti pomeni število otrok, ki jih v povprečju rodi ena ženska v svoji rodni dobi, s predpostavko, da je doživela 49. leto starosti. 2,1 otroka na žensko pomeni enostavno reprodukcijo, če pa je stopnja totalne rodnosti večja od 2,1, to pomeni razširjeno reprodukcijo in zoženo, če je vrednost manjša od 2,1 (Malačič, 2003, str. 86).

Stopnja totalne rodnosti je v Evropi upadla zelo hitro. Leta 1910 je ženska v svoji rodni dobi v povprečju rodila 3,4 otroke (glej Tabelo 3). Po prvi svetovni vojni je rodnost že močno upadla, stopnja gibanja totalne rodnosti pa je bila različna od države do države.

Tabela 3: Stopnja totalne rodnosti v Evropi pred drugo svetovno vojno

Država/Leto	1800	1850	1870	1900	1910
Anglija	5,55	4,95	4,94	3,40	2,84
Finska	5,07	4,91	4,95	4,80	4,36
Francija	/	3,38	3,42	2,79	2,25
Italija	/	/	4,88	4,43	4,28
Nemčija	/	/	5,29	4,77	3,52
Nizozemska	/	4,60	5,23	4,48	3,52
Švedska	4,27	4,27	4,49	3,91	3,31
Švica	/	/	4,03	3,32	3,01

/ ... ni podatka

Vir: Livi Bacci, 2005, str. 171.

Od srede 18. do srede 20. stoletja se je raven natalitete zmanjšala za polovico. V obdobju od 1754 do 1860 se je nataliteta ves čas rahlo zniževala. Kratkoročna nihanja ob koncu 18. in v prvi polovici 19. stoletja so bila povezana z dolgim obdobjem francoskih vojn (1780-1815) in lakote (1815-1817). Nataliteta se je v obdobju 1810-1818 najprej znižala, nato pa se je v naslednjem desetletju povečala. To povečanje si lahko razlagamo kot kompenzacijsko obdobje po dolгих letih vojn in lakote. Razmeroma nizka nataliteta sredi 19. stoletja pa naj bi bila posledica gospodarske krize (Šircelj, 2006, str. 54).

V Sloveniji je stopnja celotne rodnosti v obdobju od leta 1896 do leta 1900 znašala 5,6 otroka na eno žensko. To je bila verjetno najvišja vrednost pred pričetkom dolgega zniževanja rodnosti. Leta 1910 je bila vrednost že za sedem odstotkov nižja, kar je pomenilo, da je ena ženska v svoji rodni dobi rodila 5,2 otroka. Leta 1950 je stopnja totalne rodnosti znašala le še 3,0 otroka na žensko, kar je skoraj polovico manj, kot pred petdesetimi leti. Rodnost se je zniževala predvsem v starosti 25-45 let, s tem da se je bolj znižala v višji starosti (Šircelj, 2006, str. 59).

3.2.2. GIBANJE RODNOSTI PO DRUGI SVETOVNI VOJNI

Stopnja totalne rodnosti v Evropi je leta 1990 znašala 1,8 otroka na žensko v rodni dobi, leta 2002 pa samo še 1,5. Tako nizka stopnja totalne rodnosti ni dovolj za enostavno reprodukcijo prebivalstva, saj mora le-ta znašati 2,1 otroka. Podatki v Tabeli 4 na str. 8 kažejo, da je stopnja totalne rodnosti skozi celo 20. stoletje padala, kar je privedlo do tega, da je povsod prenizka za enostavno obnavljanje prebivalstva. Izjema je Turčija, ki ima večjo rodnost predvsem v azijskem delu. V devetdesetih letih 20. stoletja se je stopnja totalne rodnosti v nekaterih državah nekoliko dvignila, vendar je kaj kmalu spet padla na prejšnjo ali celo nižjo raven. Danska je primer države, v kateri se stopnja totalne rodnosti po letu 1980 zvišuje. Leta 1980 je ena ženska, s predpostavko, da je dopolnila 49. leto starosti, rodila 1,55 otroka, leta 2003 pa 1,76 otroka. Podobno rast imajo še Finska, Luksemburg, Nizozemska, Norveška in Švedska. V teh državah v letih po letu 1980 rodnost raste s posameznimi odstopanji v nekaterih letih. V Evropi ima le Islandija, kjer je rodnost skozi leta sicer res upadala, stopnjo totalne rodnosti skorja 2 otroka na eno žensko. Iz povedanega lahko sklepamo, da se predvsem razvite severne države zavedajo problema upadanja rodnosti in proti temu trendu poskušajo ukrepati.

Čisto drugačno sliko kažejo južne države, predvsem bivše socialistične, kjer se je rodnost skokovito zmanjšala. Bivšim socialističnim državam (Albanija, BIH, Češka, Estonija, Hrvaška, Litva, Latvija, Madžarska, Makedonija, Poljska, Romunija, Slovaška, Slovenija in Ukrajina) je rodnost upadala skozi celo 20. stoletje. Najbolj je rodnost upadla po letu 1990, ko so se po padcu socializma te države znašle v tranziciji, kjer je bilo veliko negotovosti. Večina držav se je otepala visoke inflacije in brezposelnosti. Ker ljudje niso vedeli, kaj jih čaka v prihodnosti, in ali bodo sposobni s svojim zaslužkom preživeti sebe, so se odločali za manjše število otrok. Posledica tega je, da imajo te države najnižje stopnje totalne rodnosti. Izjema je Albanija, kjer je po zadnjih znanih podatkih (leto 1995) stopnja totalne rodnosti znašala 2,62.

Tabela 4: Stopnja totalne rodnosti v Evropi po drugi svetovni vojni

Država/Leto	1960	1970	1980	1990	2000	2002	2003
SREDNJA EVROPA							
Avstrija	2,70	2,29	1,65	1,46	1,36	1,39	1,38
Belgija	2,56	2,25	1,68	1,62	1,66	1,62	/
Češka*	2,11	1,90	2,10	1,90	1,14	1,17	1,18
Francija	2,73	2,47	1,95	1,78	1,88	1,88	1,89
Luksemburg	2,37	1,97	1,49	1,60	1,76	1,63	1,63
Madžarska*	2,02	1,98	1,91	1,87	1,32	1,30	1,28
Nemčija	2,37	2,05	1,56	1,45	1,38	1,31	/
Nizozemska	3,12	2,57	1,60	1,62	1,72	1,73	1,75
Poljska*	2,98	2,26	2,26	2,05	1,34	1,24	1,22
Slovaška*	3,10	2,40	2,31	2,09	1,30	1,19	1,20
Švica	2,44	2,10	1,55	1,58	1,50	1,40	1,39
Slovenija*	2,18	2,12	2,10	1,46	1,26	1,21	1,20
SEVERNA EVROPA							
Estonija*	1,96	2,16	2,02	2,04	1,34	1,37	/
Finska	2,72	1,83	1,63	1,78	1,73	1,72	1,76
Danska	2,54	1,95	1,55	1,67	1,77	1,73	1,76
Irska	3,78	3,85	3,24	2,11	1,90	1,97	1,98
Islandija	4,17	2,81	2,48	2,30	2,08	1,93	1,99
Latvija*	1,94	2,02	1,90	2,01	1,24	1,24	1,29
Litva*	2,59	2,39	1,99	2,03	1,39	1,24	1,26
Norveška	2,91	2,50	1,72	1,93	1,85	1,75	1,80
Švedska	2,20	1,92	1,68	2,13	1,54	1,65	1,71
Velika Britanija	2,71	2,43	1,89	1,83	1,64	1,64	1,71
JUŽNA EVROPA							
Albanija*	6,57	5,12	3,62	3,00	2,62	/	/
BIH*	3,95	2,71	1,93	1,71	1,28	1,23	/
Bolgarija*	2,32	2,17	2,05	1,82	1,30	1,21	1,23
Ciper	3,51	2,54	2,46	2,42	1,64	1,49	1,50
Grčija	2,21	2,40	2,23	1,39	1,27	1,27	/
Hrvaška*	2,20	1,83	1,92	1,67	1,40	1,34	1,33
Italija	2,41	2,43	1,64	1,33	1,24	1,26	1,29
Makedonija*	4,11	2,98	2,47	2,06	1,88	1,77	1,54
Malta	/	/	1,98	2,04	1,66	1,46	1,46
Portugalska	3,16	3,01	2,25	1,57	1,55	1,47	1,44
Romunija*	2,34	2,90	2,43	1,84	1,31	1,26	1,27
Srbija in Črna Gora**	2,57	2,30	2,29	2,10	1,66	/	/
Španija	2,77	2,88	2,20	1,36	1,24	1,27	1,30
Ukrajina*	2,24	2,10	1,95	1,89	1,09	1,13	1,17
Turčija	6,18	5,68	4,37	3,01	2,48	2,46	2,43

*Bivše socialistične države

** Podatki so za Srbijo in Črno Goro kot za enotno državo.

/ ... ni podatka

Vir: Recent demographic developments in Europe 2004, str. 76.

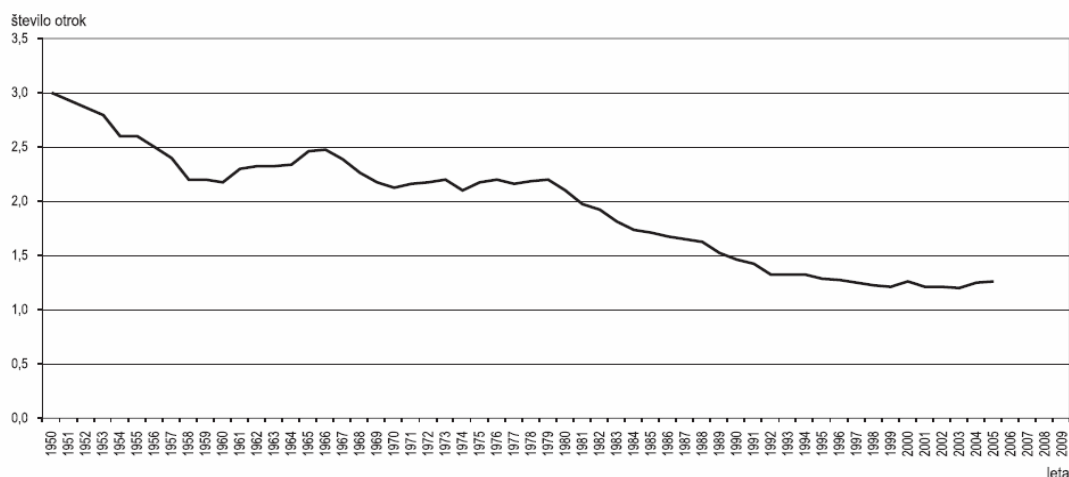
Rodnost v bivših socialističnih državah ni upadala samo zaradi slabih življenjskih razmer v teh državah, saj so se te razmere konec devetdesetih let in v začetku 21. stoletja izboljšale, ampak zaradi novih dejavnikov: ljudje so odlagali rojstva na kasnejši čas, ker so veliko raje

svoj dohodek porabili sami, kot pa da bi z njim vzgajali in vzdrževali otroke in na koncu so v svojem individualizmu začeli preveč uživati, da bi kasneje sploh še imeli otroke.

Rodnost se je skokovito zmanjšala tudi v južnih, pretežno krščanskih državah (glej Tabelo 4 na str. 8), kot so Portugalska, Španija in Italija, predvsem zaradi spremenjenih vrednot ljudi. Skrb za družino je zamenjala skrb za samega sebe in svoje potrebe, ženske niso več ostajale doma z otroki, temveč so se začele izobraževati, kar pomeni, da imajo manj časa za družino in družinske obveznosti. Tako se danes stopnja totalne rodnosti v teh državah giblje od 1,55 do 1,29, kar jih uvršča med države z nizko rodnostjo. Edine, ki imajo še nižjo rodnost, so nekatere bivše socialistične države, kot so Poljska, Slovaška, Slovenija in Ukrajina, kjer se ta stopnja giblje od 1,22 navzdol.

Leta 1980 se je začelo obdobje hitrega zniževanja celotne rodnosti v Sloveniji. V desetih letih se je ta znižala z 2,1 na približno 1,5 otrok na eno žensko v starosti od 15 do 49 let. V obdobju od leta 1999 do leta 2003 je stopnja celotne rodnosti stagnirala pri vrednosti 1,21 (Šircelj, 2006, str. 118).

Slika 1: Stopnja celotne rodnosti v Sloveniji od 1950 do 2005

Vir: Šircelj, 2006, str. 119.

Če na koncu primerjamo rodnost pred in po drugi svetovni vojni, vidimo da je le-ta vseskozi upadala. Prav tako lahko ugotovimo, da se je spremljanje, zapisovanje podatkov o prebivalstvu in izračun raznih kazalnikov rodnosti bolj intenzivno začelo po drugi svetovni vojni, saj so podatki pred tem zelo okrnjeni. Iz navedenih podatkov lahko sklepamo, da je rodnost občasno naraščala, velik skok je bil po drugi svetovni vojni, ko v večini evropskih državah beležimo tako imenovani »baby boom«. Ljudje so po drugi svetovni vojni poskušali nadoknaditi odložena in izgubljena rojstva zaradi vojne, zato se je v letih po vojni rodnost povečala, po tem obdobju pa začela padati.

3.2.3. POVPREČNA STAROST ŽENSK OB PRVI POROKI IN PRVEM ROJSTVU

Tabela 5: Povprečna starost ženske ob prvi poroki

Država/Leto	1960	1970	1980	1990	2000	2002	2003
SREDNJA EVROPA							
Avstrija	24,0	22,9	23,2	24,9	27,2	27,4	27,7
Belgija	22,8	22,4	22,2	24,2	26,3	26,7	/
Češka*	22,0	21,6	21,5	21,6	24,5	25,2	25,7
Francija	23,0	22,6	23,0	25,6	28,0	28,2	28,3
Luksemburg	/	22,8	23,0	25,3	27,1	27,7	27,9
Madžarska*	22,0	21,5	21,2	21,9	24,6	25,5	26,0
Nemčija	23,5	22,5	22,9	25,2	27	/	/
Nizozemska	24,2	22,9	23,2	25,9	27,8	28,2	/
Poljska*	/	22,8	22,7	22,6	23,9	24,4	24,3
Slovaška*	22,1	22,0	21,9	21,9	24,0	24,6	25,0
Švica	24,9	24,2	25,0	26,8	27,9	28,2	28,4
Slovenija*	/	23,1	22,5	23,7	26,7	27,4	27,5
SEVERNA EVROPA							
Estonija*	/	23,5	22,6	22,5	24,8	25,5	/
Finska	23,8	23,3	24,3	26,0	28,0	28,5	28,8
Danska	22,8	22,8	24,6	27,6	29,5	30,1	30,6
Irska	26,9	24,8	24,6	26,6	/	/	/
Islandija	/	23,2	23,7	26,7	29,9	30,3	30,5
Latvija*	/	/	22,8	22,3	24,1	24,8	25,4
Litva*	/	24,0	23,0	22,4	23,6	24,1	24,8
Norveška	23,7	22,8	23,5	26,2	28,3	28,6	29,0
Švedska	24,0	23,9	26,0	27,5	30,2	30,1	30,5
Velika Britanija	23,3	22,4	23,0	25,0	27,5	/	/
JUŽNA EVROPA							
Albanija*	21,0	21,6	22,2	23,2	/	/	/
Bolgarija*	21,3	21,4	21,3	21,4	24,1	24,5	25,0
Ciper	/	/	23,3	24,2	26,1	27,1	27,3
Grčija	24,6	23,5	23,3	24,6	26,9	27,3	/
Hrvaška*	22,4	21,4	22,1	23,1	25,3	25,5	25,6
Italija	24,8	23,9	23,8	25,5	27,4	/	/
Makedonija*	22,1	22,2	22,2	22,6	23,6	23,9	24,1
Malta	/	/	24,7	/	/	25,5	/
Portugalska	24,8	24,2	23,2	23,9	25,3	25,9	26,2
Romunija*	22,1	21,6	21,5	22,0	23,4	23,8	24,2
Srbija in Črna Gora*	22,0	22,0	22,5	23,4	24,0	25,0	/
Ukrajina*	/	/	/	/	/	/	/
Španija	26,0	24,9	23,4	25,3	27,8	28,6	/
Turčija	/	19,9	20,7	21,5	22,6	/	/

* Bivše socialistične države

/ ... ni podatka

Vir: Recent demographic developments in Europe 2004, str. 60.

Najbolj pomembne za raven rodnosti so prve poroke. Prva poroka je namreč tudi še po drugi svetovni vojni za veliko večino žensk pomenila pričetek dejanskega rodnega obdobja. V Sloveniji so neveste do sredi sedemdesetih let 20. stoletja postajale vse mlajše, saj je bila

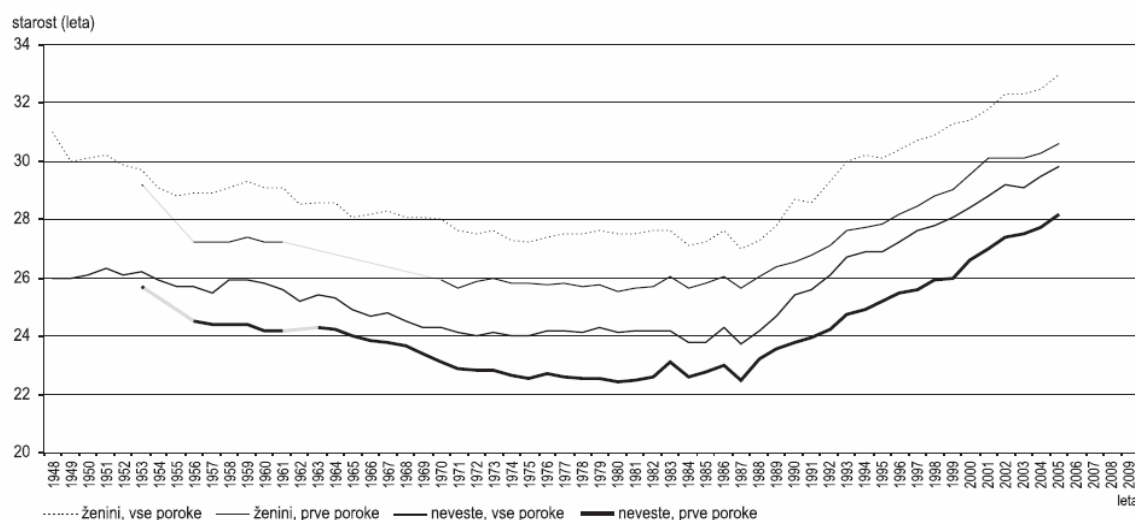
povprečna starost neveste 22,5 leta. Ko se je zniževanje povprečne starosti nevest ob prvi poroki zaustavilo in se je začela starost dvigovati, obenem pa so mladi začeli odklanjati poroko, se je celotna poročnost prvih porok zelo hitro znižala. Zadnjih deset let je zniževanje celotne poročnosti žensk, ki so poročene prvič, počasnejše (Šircelj, 2006, str. 139).

V Tabeli 5 na str. 10 vidimo, da se ljudje, ki se poročijo, to storijo vedno kasneje. Najnižja starost ob prvi poroki je v Turčiji, najvišja je bila leta 2003 na Danskem, kjer je starost ženske ob prvi poroki znašala kar 30,6 leta, sledita ji Švedska in Islandija s starostjo 30,5 leta. Razloge za višjo starost ob prvi poroki lahko najdemo predvsem v daljšem izobraževanju predvsem žensk ter v spremembah družbenih norm, saj vedno več ljudi živi v zunajzakonski skupnosti. Nekateri namreč kar nekaj let živijo v zunajzakonski skupnosti preden se poročijo, kar privede do višje starosti ob prvi poroki.

Odnos do zunajzakonske skupnosti se je v zadnjih štiridesetih letih v večini evropskih državah močno spremenil. Življenje v zunajzakonski skupnosti se je najprej razširilo na Švedskem; tam je bilo že leta 1975 med novonastalimi skupnostmi, v katerih je bila ženska stara 25-29 let, kar triindvajset odstotkov zunajzakonskih. Odslej se delež povečuje in je leta 1989 dosegel vrednost petdeset odstotkov (Šircelj, 2006, str. 143).

Do leta 1976 je bila zakonska skupnost edini formalno priznani način življenja v Sloveniji, v tem letu pa je novi Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerah določil, da ima »dlje časa trajajoča življenjska skupnost moškega in ženske, ki nista sklenila zakonske zveze, zanju enake pravne posledice po tem zakonu, kot če bi sklenila zakonsko zvezo«. Po tem letu se je povečalo število zunajzakonskih parov. Leta 1981 je bilo naštetih približno deset tisoč zunajzakonskih skupnosti, ker je približno 1,9% vseh družin v Sloveniji. V letu 1991 se je ta delež povečal na 3,1%, leta 2002 pa je znašal že 7,6% (Šircelj, 2006, str. 143).

Slika 2: Povprečna starost nevest in ženinov ob vseh in prvih porokah v Sloveniji od 1948 do 2005

Vir: Šircelj, 2006, str. 119.

Tako kot narašča starost ob prvi poroki, narašča tudi starost ob prvem rojstvu otroka, pa naj bo to v zakonski ali zunajzakonski skupnosti.

Tabela 6: Povprečna starost ženske ob prvemrodu

Država/Leto	1960	1970	1980	1990	2000	2002	2003
SREDNJA EVROPA							
Avstrija	/	/	/	25,0	26,4	26,8	26,9
Belgija	24,8	24,3	24,7	26,4	27,3	/	/
Češka*	22,9	22,5	22,4	22,5	25,0	25,6	25,9
Francija	24,8	24,4	25,0	27,0	27,9	/	/
Luksemburg	/	24,7	25,5	/	28,4	28,8	28,7
Madžarska*	22,9	22,8	22,4	23,1	25,1	25,6	26,1
Nemčija	25,0	24,0	25,0	26,6	28,2	/	/
Nizozemska	25,7	24,8	25,7	27,6	28,6	28,7	/
Poljska*	25,0	22,8	23,4	23,3	24,5	25,0	24,9
Slovaška*	22,7	22,6	22,7	22,6	24,2	24,7	24,9
Švica	26,1	25,3	26,3	27,6	28,7	28,9	29,1
Slovenija*	24,8	23,7	27,6	23,7	26,5	27,2	27,3
SEVERNA EVROPA							
Estonija*	/	24,1	23,2	22,9	24,0	24,6	/
Finska	/	/	/	26,5	27,4	27,6	27,9
Danska	23,1	23,7	24,6	26,4	27,7	/	/
Irska	/	/	25,5	26,6	27,6	27,8	28,2
Islandija	/	21,3	21,9	24,0	25,5	26,1	26,0
Latvija*	/	/	22,9	23,0	24,4	24,9	24,9
Litva*	/	/	23,8	23,2	23,9	24,3	24,5
Norveška	/	/	/	25,6	26,9	27,2	27,9
Švedska	25,5	25,9	25,3	26,3	27,9	28,3	28,5
Velika Britanija	/	/	24,7	25,5	26,5	26,7	26,9
JUŽNA EVROPA							
Albanija*	/	/	/	/	/	/	/
Bolgarija*	22,1	22,1	21,9	22,2	23,5	23,9	24,3
Ciper	/	/	23,8	24,7	26,2	26,7	26,9
Grčija	25,9	25,0	24,1	25,5	27,5	27,9	/
Hrvaška*	23,4	23,1	23,4	24,1	25,5	25,9	26,1
Italija	25,7	25,0	25,0	26,9	/	/	/
Makedonija*	23,2	23,0	23,2	23,4	24,3	24,6	24,7
Malta	/	/	/	/	/	/	/
Portugalska	/	/	24,0	24,9	26,5	26,8	/
Romunija*	/	22,6	22,5	22,7	23,6	24,1	24,3
Srbija in Črna Gora*	22,7	22,7	23,3	23,9	25,0	/	/
Španija	/	/	25,0	26,8	29,1	29,2	/
Ukrajina*	/	/	/	/	/	22,5	22,7
Turčija	/	20,1	20,8	/	/	/	/

* Bivše socialistične države

/ ... ni podatka

Vir: Recent demographic developments in Europe 2004, str. 81.

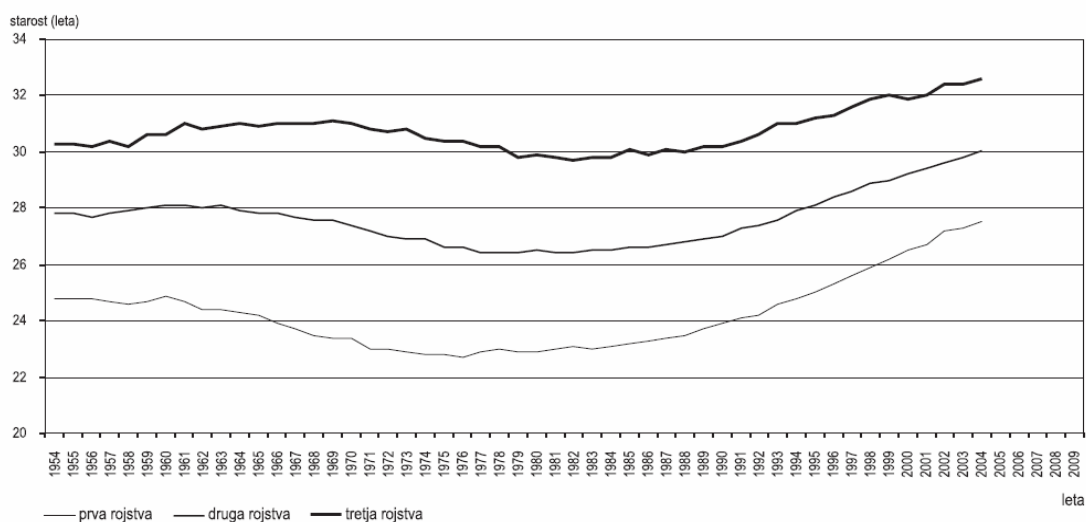
V vseh državah, za katere so na voljo podatki, starost matere ob rojstvu prvega otroka narašča (glej Tabelo 6). Najvišja povprečna starost ženske je v Španiji, kjer leta 2002 znašala kar 29,2

leta. Zelo tesno ji sledi Švica s povprečno starostjo 29,1 leta v letu 2003. Najnižjo povprečno starost je leta 1980 imela Turčija, kjer je znašala 20,8 leta. Danes je ta starost verjetno nekoliko višja. V letu 2003 je najnižjo povprečno starost imela Ukrajina s 22,7 leta, sledile so ji Romunija s 24,3 leta ter Poljska in Slovaška s 24,9 leta.

Povprečna starost žensk ob prvem rojstvu je višja v bolj razvitih državah. Država je razvita, če ima rastoče gospodarstvo, visoko stopnjo pismenosti in čim več izobraženih ljudi. In izobrazba je eden izmed »krivcev«, da se rojstvo prvega otroka pomika v smeraj višjo starost. Zmeraj več žensk želi doseči čim višjo izobrazbo, kar pomeni, da če se ženska vpiše na fakulteto, kjer študij v povprečju traja pet do šest let, študij konča pri štiriindvajsetih. ali petindvajsetih. letih. Zato ni čudno, da je starost ob rojstvu prvega otroka tako visoka.

Več o različnih vzrokih, zakaj ljudje odlagajo rojstva in se s tem posledično zvišuje starost žensk ob prvem rojstvu, bom povedala v naslednjem poglavju.

Slika 3: Povprečna starost ženske ob rojstvu prvega, drugega in tretjega otroka v Sloveniji od 1954 do 2004

Vir: Šircelj, 2006, str. 124.

4. VZROKI ZA ODLAGANJE ROJSTEV IN NJIHOVO UPADANJE

Rodnost se znižuje po vsej Evropi, vendar bolj v vzhodni oziroma v bivših socialističnih državah, zato pri ugotavljanju vzrokov za zniževanje rodnosti pod raven enostavnega obnavljanja prebivalstva ne gre zanemariti razmer, ki so pripeljale do nastopa tega pojava v vzhodni Evropi v šestdesetih letih. Kot pravi L.Cseh-Szombaty, so spremembe v odnosih moči, nov način distribucije dobrin, intenzivna družbena in prostorska mobilnost po zmagi socialistične revolucije po drugi svetovni vojni v vzhodnoevropskih državah povzročile radikalne spremembe v družini. Z odpravo privatne lastnine produkcijskih sredstev in s

koncentracijo produkcije in storitev v velikih industrijskih kompleksih se je večini populacije močno spremenil družbeni status. Ljudje, ki so se prej preživljali z delom na svoji zemlji ali v obrtnih delavnicah, so postali mezdni delavci, družina kot institucija pa je zelo hitro izgubila svojo produkcijsko funkcijo. Poleg intenzivne industrializacije in urbanizacije je k spremembi v družini mnogo prispevalo tudi zaposlovanje žensk, tako mladih kot srednjih, tako poročenih kot neporočenih, ki so ga spodbudile ekonomske razmere in ne emancipacijske težnje (Černič Istenič, 1994, str. 20).

4.1. DEJAVNIKI RODNOSTI

Rodnost je družbeno preoblikovan biološki proces, zato na raven rodnosti vplivajo tako biološki kot družbeni dejavniki. Če bi bila rodnost odvisna samo od bioloških dejavnikov, bi bila bistveno višja od opazovane. Dejavniki rodnosti je veliko, njihova vloga se s časom spreminja, saj eni na pomenu pridobivajo, drugi ga izgubljajo. Največje spremembe so se dogajale v obdobju demografskega prehoda. Spreminjanje vlog posameznih dejavnikov poteka počasi, skladno z gospodarskim in socialnim razvojem družbe. Izjema so le dejavniki, katerih vloga je pomembna le krajši čas, in so povezani z izrednimi dogodki, kot so vojne, ekonomske krize itd. (Šircelj, 2006, str. 36).

4.1.1. NEPOSREDNI VZROKI RODNOSTI

V okviru determinant rodnosti ločimo neposredne in posredne dejavnike rodnosti. Neposredni vzroki so površinski izraz zapletenega in med seboj na različne načine povezanega delovanja posrednih dejavnikov. Takšne površinske vzroke rodnosti sta klasificirala K. Davis in J. Blake v naslednji shemi (Malačič, 2003, str. 114):

I. Vzroki, ki vplivajo na vzpostavitev spolnih odnosov

- A. Vzroki, ki vplivajo na oblikovanje in ukinjanje skupnosti v reproduktivnem obdobju.
 - 1. Starost pri vstopu v spolne skupnosti.
 - 2. Stalni celibat: delež žensk, ki niso nikoli imele spolnih odnosov.
 - 3. Obseg reproduktivnega obdobja, preživetega po skupnostih ali med njimi: a) ko se skupnosti razbijejo zaradi razveze, ločitve ali zapustitve in b) ko se skupnosti razbijejo zaradi smrti moža.
- B. Vzroki, ki vplivajo na vzpostavitev spolnih odnosov znotraj skupnosti.
 - 1. Prostovoljna vzdržnost.
 - 2. Neprostopoljna vzdržnost (impotentnost, bolezen, neprostopoljna začasna ločitev).
 - 3. Pogostost spolnih odnosov (brez obdobja vzdržnosti).

II. Vzroki, ki vplivajo na izpostavitve zanositvi

- A. Plodnost ali neplodnost zaradi neprostovoljnih vzrokov.
- B. Uporaba ali neuporaba kontracepcije:
 - 1. mehaničnih in kemičnih sredstev
 - 2. drugih sredstev
- C. Plodnost ali neplodnost zaradi prostovoljnih vzrokov (sterilizacija itd.)

III. Vzroki, ki vplivajo na nosečnost in porod

- A. Smrtnost plodu zaradi neprostovoljnih vzrokov.
- B. Smrtnost plodu zaradi prostovoljnih vzrokov.

Vzroke pod rimsko številko I imenujemo vzroki spolnih odnosov, pod rimsko II vzroki zanositve in pod rimsko III vzroki nosečnosti in poroda. Med neposrednimi vzroki rodnosti ali vmesnimi spremenljivkami so odločilni štirje: odstotek poročenih med prebivalstvom, zaščiteno s kontracepcijo, razširjenost splavov in sterilnost post partum.

Nekateri od teh dejavnikov izgubljajo na pomenu, spet drugi pridobivajo. Tako npr. odstotek poročenih med prebivalstvom po drugi svetovni vojni vse bolj upada (glej Priloga, Tabela 2), saj se ljudje zmeraj raje odločajo za življenje s partnerjem v zunajzakonski skupnosti. Poroka kljub temu, da je veliko ločitev (glej Priloga, Tabela 3), še zmeraj daje večji občutek varnosti kot zunajzakonska zveza, zato se ljudje, ki živijo v zunajzakonski zvezi, ponavadi odločajo za manjše število otrok. Včasih se je spolno življenje začelo z vstopom v zakonsko zvezo, danes pa je povprečna starost ob prvem spolnem odnosu med 16 in 18 let (Rodnostno vedenje Slovencev, 1998, str. 51). Zaradi zmanjševanja starosti ob vstopu v spolno življenje se je povečal pomen kontracepcije. Kontracepcija pomaga tako zakoncem in parom, ki si želijo otroka, da s pomočjo ustrezne kontracepcije uravnavajo rojstvo otrok, ostalim pa nudi zaščito pred neželeno nosečnostjo. V večini evropskih držav je splav dovoljen do 10. tedna nosečnosti, vendar je z razširitvijo in dostopnostjo kontracepcije število splavov precej upadlo. Splav danes za večino ženske, ki se zanj odločijo, predstavlja izhod v sili. Sterilnost post partum je posledica dojenja in zaradi tega lahko podaljšuje razmake med porodi (Malačič, 2003, str. 106).

4.1.2. POSREDNI VZROKI RODNOSTI

Dejavniki rodnosti delujejo posredno, prek neposrednih vzrokov, in tako oblikujejo rodnost prebivalstva. Mnogoštevilne in med seboj prepletene dejavnike lahko v skladu s pristopi različnih avtorjev delimo na več načinov in na več skupin. Najbolj splošna delitev razlikuje biološke in družbene dejavnike. Druga delitev loči biološke, psihološke in družbenoekonomske dejavnike. Tretji pristop razlikuje objektivne in subjektivne. Dejavniki rodnosti so razdeljeni na biološke, ekonomske, družbene, kulturne, antropološke in psihološke v skladu z našim prepričanjem o kompleksnosti sodobne reprodukcije. V teh dejavnikih je največ razlik med razvitimi in nerazvitimi državami (Malačič, 2003, str. 115-117).

- **BIOLOŠKI DEJAVNIKI**

Rojevanje in z njim reprodukcija prebivalstva sta v svoji osnovi biološka procesa, ki pa sta v primeru človeške populacije bistveno družbeno preoblikovana. Rojstvo otroka v sodobnih razmerah ni več toliko družbenobiološki, kot je psihosocialni dogodek. Za rodnost so zelo pomembne genske zasnove reprodukcije človeka, dejavniki, ki določajo spodnjo in zgornjo starostno mejo plodnosti, pogostost začasne in trajne sterilnosti itd. Delovanje bioloških dejavnikov je bilo v preteklosti znotraj tradicionalne reprodukcije mnogo bolj neposredno kakor v razmerah sodobne reprodukcije. Človekovo zavestno poseganje v proces lastne reprodukcije potiska biološke dejavnike v ozadje.

- **EKONOMSKI DEJAVNIKI**

Ekonomski dejavniki rodnosti so povezani z ekonomsko vsebino življenja človeka in njegove reprodukcije. Materialna življenjska raven, način proizvodnje, razdelitve, menjave in potrošnje nedvomno pomembno vplivajo na naravo in obseg rojevanja. Preobrazba družine, njena izguba ekonomskih funkcij in prehod od samozaposlitve k odvisni zaposlitvi, zaposlovanje ženske-matere prek trga dela, naraščanje stroškov vzgoje otrok, spremenjeni ekonomski odnosi med rodovi in drugi ekonomski dejavniki so bistveno prispevali k oblikovanju sodobne nizke ravni rodnosti.

- **DRUŽBENI DEJAVNIKI**

Kadar govorimo o družbenih dejavnikih rodnosti, največkrat pomislimo na družbenoekonomski položaj posameznika, njegov poklic, izobrazbo in kvalificiranost, življenje v vaškem ali mestnem okolju, vlogo in pomen žensk v družbi, spremenjeno vlogo družine, lokalne skupnosti in celotne družbe na področju reprodukcije. Vsi ti dejavniki so kar najtesneje povezani s procesom modernizacije družbe. Pri družbenih dejavnikih je smiselno omeniti družbene reproduktivne norme. Te norme so bile v povezavi z vrednotami in cilji zelo pomembne v okviru tradicionalne reprodukcije. Še danes lahko vidimo, da so te norme v pretežnem delu nerazvitega sveta glavna ovira hitrejšemu zniževanju rodnosti. Tradicionalne vrednote in norme o veliki družini so bila glavna zagotovila reprodukcije v razmerah visoke smrtnosti. V sodobnih razmerah so se uveljavile norme nizkega števila otrok v družini, saj globalna družbena zavest praktično ne vsebuje komponent o biološki reprodukciji. Vrednote rojevanja komaj še ostajajo v modernem sistemu vrednot, ki je preobremenjen z ekonomskimi in političnimi vrednotami.

- **KULTURNI DEJAVNIKI**

Kulturni dejavniki so najtesneje povezani z motivacijskimi vidiki reproduktivnega obnašanja. Najpogosteje se omenjajo javno mnenje, morala, religiozna in etična pripadnost, rasa pa tudi družbene norme in vrednote, ki smo jih omenili že pri družbenih dejavnikih. Kulturni dejavniki so imeli v preteklosti bistveno večji pomen, kot ga imajo danes v razvitih državah. Tradicionalno višja rodnost pripadnikov katoliške vere se zmanjšuje povsod po Evropi, ponekod pa je povsem izginila. Družina, zakonska zveza, rojevanje in smrt so pojavi, ki so marsikje prešli iz pristojnosti cerkva v domeno države. Država je oblikovala nove pravne predpise, tradicionalne navade in običaji pa izginjajo.

- **ANTROPOLOŠKI DEJAVNIKI**

Ti dejavniki so povezani s človekom samim po sebi, njegovim bistvom, eksistenco, smislom in perspektivami. Rojevanje je pomembna sestavina človekovega življenja v vsaki družbi, vendar se je v sodobnih razmerah umaknila iz središča. To še posebej velja za ženske. Z rojstvom enega ali dveh otrok se bistveno skrajša čas, ki ga ženska posveti reprodukciji, preostali čas porabi za delovno življenje, zaposlitev zunaj družine in za razne druge aktivnosti. Starši z manjšim številom rojenih otrok pa na drugi strani bolj skrbijo za njihovo kvaliteto. Povečujejo se stroški reje, vzgoje in izobraževanja otrok. Z antropološkimi dejavniki je vedno bolj povezana tudi vsestransko uveljavljena človekova pravica o svobodnem odločanju glede otroka.

- **PSIHOLOŠKI DEJAVNIKI**

Večji pomen so dobili v zadnjem času v skladu z razvojem psihologije ali celo demografske psihologije. Delujejo na treh ravneh. Prva je osebno psihološka raven. Človek kot kompleksna osebnost nastopa s svojimi stališči, motivi, voljo, pričakovanji, občutki, čustvi in podobno ne le v življenju nasploh, ampak tudi na reproduktivnem področju. Druga je raven medsebojnih odnosov v majhni skupinah, v družini in lokalni skupnosti. Osebnopsihološke lastnosti posameznika se na tej ravni srečujejo z drugimi posamezniki. Tretja raven je socialnopsihološka, na kateri se oblikuje družbeno ozračje, javno mnenje, družbene norme in vrednote itd.

4.2. EKONOMSKI DEJAVNIKI RODNOSTI

Ker je posrednih dejavnikov rodnosti veliko in ker se med seboj prepletajo, bom v svojem diplomskem delu predstavila ekonomske dejavnike rodnosti, sledili bodo družbeni, ki se z ekonomskimi zelo povezujejo in dopolnjujejo, na koncu pa bom predstavila še druge dejavnike in njihov vpliv na zmanjševanje rodnosti.

Pomen ekonomskega razvoja na zniževanje rodnosti sta lepo povzela A. J. Cole in E.M. Hoover. Spremenjena struktura proizvodnje, zmanjšanje vloge družine kot proizvodne enote, širjenje neosebni sistemov razporejanja dela in zaposlovanje žensk zunaj gospodinjstva povečujejo ekonomsko mobilnost, ki jo je lažje doseči z manjšo družino. Ekonomski razvoj pospešuje urbanizacijo, s tem pa postanejo otroci vse bolj breme in ne več vir bogastva kot na vasi. Proces ekonomskih sprememb slabi vpliv tradicionalnih navad in vrednot. Majhna družina je postala norma v mestnem okolju in na zgornjem koncu socialnoekonomske lestvice. Miselnost o majhni družini se iz večjih mest širi v manjša mesta, v nižjedohodkovne razrede in celo na vas (Malačič, 2003, str. 239).

Malačič (2003, str. 239) navaja, da so v novejših raziskavah ugotovili, da postaja norma enega do dva otroka na družino vse bolj trdna in da jo bo težko spremeniti. V večini razvitih evropskih državah ženske niso pripravljene roditi v povprečju dva do tri otroke, ampak rodijo le enega ali dva. K takim razmeram veliko prispeva spremenjena motivacija za rojevanje otrok, saj so materinske funkcije žensk težko združljive z njihovo potrebo po zaposlitvi,

zakonske zveze so nestabilne, obstaja veliko konkurenčnih elementov, kako porabiti družinski dohodek, kot npr.: potovanja, wellnes, športne aktivnost, luksuzni avtomobili itd.

4.2.1. DIREKTNI STROŠKI OTROKA

Mnogi avtorji so poskušali najti odgovor na vprašanje, zakaj rodnost upada hkrati z porastom dohodka. Veliko sociologov in feministk trdi, da si ženske s svojo aktivnostjo izven doma pridobivajo dohodke, ki jim dajejo neodvisnost, tako da niso več pripravljene pasivno sprejemati avtoritativne družinske strukture. Glede tega vprašanja imamo še en odgovor, ki ga je dala tako imenovana »Čikaška šola« (G.S. Becker, T.W. Schultz, J.Mincer, M. Nerlove, R.J. Willis). Ta šola pojasnjuje, da je do upadanje rodnosti kljub naraščanju dohodka prišlo zaradi sprememb vlog spolov in družbenih norm. Stoletni porast vrednosti časa spodbudi gospodinjstva, da v svojem vzorcu porabe otroke nadomestijo z materialnimi dobrinami, ker so otroci časovno intenzivnejši na enoto koristi kot materialne dobrine. Nadomeščanje kvantitete otrok z kvaliteto je povzročilo »demografski prehod« od visoke k nizki rodnosti (Stropnik, 1997, str. 31).

Ko govorimo o ekonomskih razlogih za upadanje rodnosti, najprej pomislimo na to, da je otrok strošek, ki se iz leta v leto povečuje. Stroški otroka so merilo za to, koliko želijo starši »vložiti« v otroka, odvisni pa so od značilnosti posamezne družine. Stroški, ki so povezani z »vlaganjem« v otroka, se imenujejo direktni stroški. Vlaganje v otroka z drugimi besedami imenujemo tudi vlaganje v človeški kapital. Človeški kapital predstavlja vse tisto, kar je treba vložiti v otroka v obdobju njegovega odraščanja in s tem ne mislim samo izobrazbe, ampak tudi stroške hrane, stanovanja, predšolske vzgoje in še česa. Koliko bodo starši investirali v človeški kapital svojih otrok, je odvisno od dohodka staršev, velikosti družine, otrokove starosti, stroški šolanja itd.

Direktni stroški nas zanimajo v absolutni višini in kot element primerjave različno velikih gospodinjstev, sestavljenih iz oseb z različnimi potrebami¹. Calhoun in Espenshade sta ugotovila, da socialnoekonomski status žensk veliko bolj vpliva na razlike v direktnih izdatkih kot na razlike v oportunitetnih stroških. Pomen materinih dohodkov se jasno kaže v dejstvu, da družina, kjer je mati polno zaposlena, porabi na otroka več kot družina, kjer mati ne dela ali pa dela s polovičnim delovnim časom. Če mati ni zaposlena, porabi družina za otroka 19% manj sredstev kot družina, v kateri mati dela s polnim delovnim časom. Najvišji stroški na otroka so bili v družinah z visokim socialnoekonomskim statusom, v katerih je bila mati zaposlena in ki je imela le enega otroka. Najnižji stroški na otroka so bili v družinah z nizkim socialnoekonomskim statusom, kjer mati ni bila zaposlena in je imela tri otroke (Stropnik, 1997, str. 43).

V Evropi se stroški na otroka od države do države razlikujejo. Starši otrokom poskušajo nuditi kar največ, vendar nekateri tega ne zmorejo, saj imajo premalo denarja in prenizke

¹ Potrebe družinskih članov se razlikujejo glede na starost osebe, njen spol, vrsto delovne aktivnosti, področje, na katerem živi (Stropnik, 1997, str. 43).

dohodke, da bi lahko otroku izpolnili vsako željo in materialno dobrino, ki jih oglašujejo mediji. V Evropi se povprečne minimalne plače zelo razlikujejo (glej Tabelo 7).

Tabela 7: Povprečna minimalna mesečna plača po letih v EUR

Država/Leto	2004	2005
SREDNJA EVROPA		
Avstrija	/	/
Belgija	1.186	1.210
Češka*	210	237
Francija	1.185	1.208
Luksemburg	1.403	1.467
Madžarska*	199	231
Nemčija	/	/
Nizozemska	1.265	1.265
Poljska*	179	206
Slovaška*	150	168
Švica	/	/
Slovenija*	469	491
SEVERNA EVROPA		
Estonija*	159	172
Finska	/	/
Danska	/	/
Irska	1.128	1.238
Latvija*	122	115
Litva*	135	152
Norveška**	3.387	3.699
Švedska***	2.728	2.713
Velika Britanija****	1.078	1.164
JUŽNA EVROPA		
Bolgarija*	61	77
Grčija	605	668
Italija	/	/
Malta	546	560
Portugalska	426	437
Romunija*	69	79
Španija	555	599
Turčija	243	256

*Bivše socialistične države

** Tečaj 8,3249 NOK/1€, dne 30.6.2004, tečaj 7,8945 NOK/1€, dne 30.6.2005.

*** Tečaj 9,1268 SEK/ 1€, dne 30.6.2004, tečaj 9,4341 SEK/ 1€, dne 30.6.2005.

**** V Veliki Britaniji imajo minimalne povprečne plače razdeljene po starosti.

Starost/Leto	2004	2005	2006
17-18 let	/	3,00£/uro	3,00£/uro
19-21 let	3,80£/uro	4,10£/uro	4,25£/uro
22 let naprej	4,50£/uro	4,85£/uro	5,05£/uro

Za mesečni izračun sem vzela 8 ur dela na dan, pet dni v tednu in 20 delovnih dni na mesec. Izračun je narejen za starost od 22 let naprej. Tečaj, po katerem sem računala, je 0,6677 GBP/1€, dne 30.6.2004 in 0,6667 GBP/1€, dne 30.6.2005 (National Statistics UK, 2006; Tolarski dnevni devizni tečaj Banke Slovenije 1991-2006, 2006). / ... ni podatka

Viri: Europe in figures, 2007, str. 183; National statistics UK, 2006; Statistics Norway, 2007; Statistics Sweden, 2007; Tolarski dnevni devizni tečaj Banke Slovenije 1991-2006, 2006; Lastni izračun.

Bogatejše države imajo povprečno minimalno plačo od tisoč evrov navzgor, manj razvite v povprečju okoli sto evrov mesečno. V Tabeli 7 na str. 19 imamo prikazane minimalne povprečne plače v evropskih državah. Najvišjo povprečno plačo imajo na Norveškem, sledi ji Švedska. Med najnižjimi pa sta novi članici Evropske Unije, to sta: Romunija z 79 evri minimalne mesečne plače in Bolgarija s 77 evri. Ne smemo pozabiti, da so tudi cene življenjskih potrebščin v državah, ki so manj razvite in imajo manjšo minimalno povprečno plačo, nižje kot v državah, kjer imajo višjo plačo.

Stroški otrok pa niso odvisni samo od višine dohodka staršev, temveč tudi od tega, v kakšnem okolju oziroma mestu družina živi. Na svetovni lestvici najdražjih mest je kar veliko evropskih. Najdražje evropsko mesto je London, zato so tudi stroški otroka večji, kot npr. v najcenejšem evropskem mestu na svetovni lestvici, to je v nemškem mestu Leipzig. Kljub nizkim dohodkom so glavna mesta v vzhodnih državah Evrope dokaj draga. Tako sta Praga in Bratislava dražji od Madrida, čeprav je glede na podatke v Tabeli 7 na str. 19 povprečna plača v Španiji dva in polkrat višja kot na Češkem in kar tri in polkrat višja kot na Slovaškem (World cost of living rankings 2006/07; podatki iz Tabele 7, str. 19; Lastni izračun).

Za Slovenijo imamo podatke o povprečnih letnih stroških otroka. V Tabeli 8 na str. 21 so prikazani stroški za november 1994 ter skupna mejna poraba gospodinjstev, ki z večjim številom otrok pada. V Tabeli 9 na str. 21 so prikazani novejši podatki o stroških otrok. Ocene teh stroškov so bile narejene na podlagi izkušenj in posvetovanj s starši otrok v različnih starostnih obdobjih.

Podatki v Tabeli 8 na str. 21 kažejo, da se skupni stroški gospodinjstva z večjim številom otrok zmanjšujejo, vendar Cigno ugotavlja, da empirični rezultati ne omogočajo enotnega sklepanja, saj so nekatere raziskave dokazale povečanje direktnih stroškov na otroka z večanjem števila otrok, spet druge njihovo padanje (Stropnik, 1997, str. 52).

Espenshadejeva ameriška študija iz leta 1973 je ugotovila, da je prvi otrok dražji od naslednjega, da so mejni stroški prvega dvakrat večji od mejnih stroškov drugega otroka in da drugi in tretji otrok staneta enako. Prav tako ocenjuje, da znašajo prihranki pri vsakem naslednjem otroku 5-10% stroškov. V Sloveniji so ugotovili, da stane drugi otrok do svojega 18. leta 7-9% manj kot prvi, tretji pa 23-24% manj kot drugi. Izključni vzrok je v nižjih mejnih stroških gospodinjstva. De Santis in Righijeva na podlagi italijanskih podatkov nista ugotovila ekonomije obsega v primeru, ko se število otrok v družini poveča z ena na dva, tretji otrok pa se je izkazal za najdražjega. To pojasnjujeta z dejstvom, da se drugi in tretji otrok verjetno rodita v času, ko je družina v ugodnejšem socialnoekonomskem položaju kot ob rojstvu prvega. Delna kontrola socialnoekonomskega konteksta je namreč pokazala, da je drugi otrok za 29% cenejši, tretji pa za 8% dražji od prvega (Stropnik, 1997, str. 52).

Tabela 8: Povprečni letni stroški otrok v Sloveniji po cenah novembra 1994*

Starost in vrstni red rojstva otroka	Osebna poraba v EUR	Mejna skupna poraba gospodinjstva v EUR
PRVI OTROK		
do 1 leta	933,99	2298,17
1-6 let	1345,81	2298,17
7-14 let	2368,83	2298,17
dijak	2508,51	2298,17
študent	2853,59	2298,17
DRUGI OTROK		
do 1 leta	933,99	1989,78
1-6 let	1345,81	1989,78
7-14 let	2368,83	1989,78
dijak	2508,51	1989,78
študent	2853,59	1989,78
TRETJI OTROK		
do 1 leta	933,99	1133,46
1-6 let	1345,81	1133,46
7-14 let	2368,83	1133,46
dijak	2508,51	1133,46
študent	2853,59	1133,46

*Cene so preračunane v evre po tečaju 30.11.1994, 154,85 SIT/1€ (Tolarski dnevni devizni tečaj Banke Slovenije 1991-2006, 2006).

Vir: Stropnik, 1997, str. 51.

V Tabeli 8 so navedeni povprečni letni stroški na otroka iz novembra 1994. Danes so ti stroški višji (Tabela 9). V reviji Moje finance so naredili izračun sedanjih stroškov in ugotovili, da starši za svojega otroka od rojstva do 25. leta starosti porabijo 125 tisoč evrov oziroma 30 milijonov nekdanjih tolarjev (Mihajlovič, 2007). Zato ni nič nenavadnega, da se veliko bodočih staršev boji, da ne bodo mogli vzdrževati in vzgajati svojega otroka.

Tabela 9: Povprečni stroški otroka od 0 do 25 let v Sloveniji

Starost otroka	Letni stroški otroka v EUR	Skupaj stroški v EUR
0-1 leta	3.855	3.855
1-6 let	4.593	22.963
6-15 let	4.906	44.156
15-19 let	6.218	24.872
19-25 let	4.911	29.646

* Natančen prikaz stroškov po letih otroka je prikazan v prilogi Tabela 1.

Vir: Mihajlovič, 2007*.

Pri dojenčku (0-1 leta) starši največ denarja porabijo za hrano, brezalkoholno pijačo in za opremo, ki jo otrok potrebuje (voziček, stajica, previjalna miza, stolček itd.). V naslednjem starostnem razredu od 1-6 let se izdatki za hrano in pijačo povečajo. Zaradi zaposlenosti obeh staršev morata poskrbeti za otrokovo varstvo. Večina otrok obiskuje vrtec, zato to predstavlja dodaten strošek, ki ni zanemarljiv. Tako starši povprečno za vrtec od otrokovega 1. do 6. leta, odštejejo 6.300 evrov. Skupno največje stroške za starše predstavlja otrok v starosti od 6-15

let. V tem času začne obiskovati šolo in šolske potrebščine, prehrana v šoli, prevoz do šole niso med nižjimi stroški. V dijaških letih (15-19 let) so odraščajoči otroci največji finančni zalogaj, saj letno za njih starši namenijo kar 6.218 evrov. Ta denar se porabi predvsem za šolo in žepnino, nekaj pa tudi za nakupe računalnikov, stroške vozniškega izpita in še česa. V zadnjem starostnem razredu od 19-25 let starši za svojega študenta ali študentko letno namenijo 4.911 evrov. Največ tega denarja je namenjenega najemnini, saj večina študentov študira izven domačega kraja. Pri teh izračunih seveda obstajajo nihanja, saj se stroški otroka razlikujejo glede na to, v kakšnem okolju otrok živi (mestno, nemestno), koliko zaslužijo starši, če ima družina otroka s posebnimi potrebami itd.

4.2.2. OPORTUNITETNI STROŠKI OTROKA

Kot sem že omenila, poleg direktnih stroškov poznamo tudi oportunitetne. Ti stroški se ne navezujejo direktno na otroka, ampak se nanj navezujejo posredno, ponavadi preko matere, ki ima zaradi nedela (porodniški dopust, bolniška itd.) izgubljen zaslužek (oportunitetne stroške).

Oportunitetne stroške otroka največkrat ocenjujejo v višini izgubljenega zaslužka matere na trgu dela, ker se po rojstvu otroka ni vrnila na delo. Ostala je doma, kjer je negovala, varovala in vzgajala otroka. Oportunitetni stroški so lahko povezani samo z materjo, lahko pa jih pojmujejo tudi širše in s tem zajamemo vse osebe, ki se občasno odpovejo svojemu zaslužku, da negujejo, varujejo in vzgajajo otroka. Višina oportunitetnega stroška je odvisna od tržne cene časa matere, le-ta pa je odvisna od višine izobrazbe, delovnih izkušenj, kontinuitet zaposlitvenega statusa itd. Z naraščanjem realnega zaslužka na trgu dela narašča tudi vrednost časa, ki ga ženska namenja vzgoji in varstvu otrok doma. Višji zaslužek, ki je posledica višje povprečne izobrazbene ravni žensk, gospodarski razvoj itd., so močni spodbujevalci zaposlovanja žensk. S tem ko so plače naraščale in so se ženske vse bolj zaposlovale, se je prepad med moškimi in ženskimi plačami manjšal, posledica tega pa je bil močan padec rodnosti v razvitih industrijskih državah v povojnem obdobju (Stropnik, 1997, str. 72 - 73).

V Sloveniji so oportunitetni stroški relativno majhni v primerjavi z zahodnoevropskimi državami in ZDA, saj majhen delež žensk zapusti delovno mesto zaradi materinstva. Pri nas matere lahko ostanejo doma na plačanem porodniškem dopustu še 11 mesecev po rojstvu otroka, nakar jih večina lahko organizira varstvo in vzgojo za svoje otroke. Oportunitetni stroški so najvišji za prvega otroka, z večanjem števila otrok pa v povprečju upadajo (Stropnik, 1997, str. 73).

4.3. DRUŽBENI DEJAVNIKI RODNOSTI

Družbeni in ekonomski dejavniki so med seboj zelo prepleteni, zato jih velikokrat imenujemo kar družbeno-ekonomski dejavniki rodnosti. Med družbene dejavnike spadajo izobrazba, poklic, kvalificiranost, življenje v mestnem ali nemestnem okolju, vloga in pomen ženske v

družbi itd. Družbeni in ekonomski dejavniki rodnosti se med seboj prepletajo v denarnem in stroškovnem smislu. Bolj kot je človek izobražen, bolj zahteven poklic in delovno mesto ima, več zasluži. Če ima tak človek otroke, jim poskuša nuditi čim boljšo izobrazbo, veliko materialnih dobrin, kar pomeni, da stroški za otroka rastejo. Ker ljudje danes hočejo svojim otrokom nuditi najboljše in največ, se stroški za otroka zelo povišujejo.

Človek, ki se odloči za otroke in tem nudi kar največ, potrebuje denar. Do denarja lahko pride s potrebno izobrazbo in izkušnjami, s katerimi bo ta denar služil. Za dobro izobrazbo potrebuje kar veliko let šolanja. In tu se začne problem. Izobraževanje mladih ljudi se danes podaljšuje in večina jih je v času študija še zmeraj odvisna od staršev.

V tem poglavju diplomske naloge bom poskušala opisati družbene dejavnike, zaradi katerih rodnost upada. Zgoraj sem že omenila dva, ki sta med pomembnejšimi, to sta daljše izobraževanje mladih in kasnejša osamosvojitve. Za odlaganje in upadanje rojstev pa so prav tako pomembni naslednji dejavniki: zaposlovanje mladih, predvsem žensk, ki so zaradi materinstva pogosto diskriminirane, stanovanjska problematika mladih družin, spremembe vrednot in vloge družine itd.

4.3.1. IZOBRAŽEVANJE ŽENSK

Človek se uči celo življenje, vendar svoje obvezno izobraževanje začne z vstopom v obvezno šolanje, ki se začne pri šestih letih. Ko konča osnovano šolo, je otrok star približno petnajst let. Velika večina se odloči, da bo nadaljevala šolanje na gimnaziji ali na poklicni šoli. Po končani gimnaziji ali poklicni šoli se vsako leto več dijakov odloči, da postanejo študenti in tako se šolanje nadaljuje. V Sloveniji študentje v povprečju končajo dodiplomski študij pri petindvajsetih letih. Po končanem študiju se jih večina zaposli, vendar se še ne osamosvojijo.

Število izobraženih žensk se povečuje v vseh državah v Evropi, tudi v bivših socialističnih državah. Dlje časa se ženske šolajo, oziroma bolj kot so izobražene, manj imajo otrok, zato sta rodnost in izobraževanje žensk med seboj negativno povezani. V nekaterih državah, kot so Švedska, Nemčija (predvsem zahodna), Madžarska, daljša vključenost v izobraževalni proces ne vpliva na prevzem materinske vloge. V Italiji, za katero je značilen bolj tradicionalen družinski sistem, podaljševanje vključenosti v izobraževalni proces močno negativno vpliva na prevzemanje materinske vloge. Visoko izobražene ženske pogosteje zavračajo poroko in materinstvo kot manj izobražene (Mandič, 1999, str. 29). Podatki v Tabeli 10 na str. 24 kažejo, da delež študentk raste, medtem ko smo v Tabeli 4 na str. 8 lahko spremljali vsako leto večji padec stopnje totalne rodnosti.

Ženske danes prevladujejo tako na dodiplomskem kot na podiplomskem študiju. Vendar moramo poudariti, da prevladujejo v družbenih vedah, humanistiki in umetnosti. Na bolj tehničnih študijih še zmeraj prevladujejo moški. Za podiplomski študij družboslovne smeri se odloči okoli 60% žensk, za študij humanistike in umetnosti pa kar 70%. Na tehničnih smereh

se delež žensk giblje od 44% v znanosti, matematiki in računalništvu, do 22% v tehniki, arhitekturi in gradbeništvu (Statistični letopis RS 2006, 2006, str. 132; Lastni izračun).

Tabela 10: Delež žensk (v %) med študenti v Evropi

Država/Leto	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
SREDNJA EVROPA							
Avstrija	49,2	50,0	51,0	51,8	52,7	53,0	53,3
Belgija	/	52,1	52,3	52,8	53,1	53,3	53,8
Češka*	48,1	49,7	49,8	50,1	51,2	50,7	51,2
Francija	54,7	54,4	54,2	54,1	54,8	55,0	55,0
Luksemburg	51,7	51,7	/	/	/	53,3	/
Madžarska*	54,2	54,0	53,9	54,8	55,3	56,7	57,3
Nemčija	46,5	47,4	48,1	48,7	49,0	49,5	49,4
Nizozemska	48,6	49,3	50,0	50,5	50,7	51,0	50,9
Poljska*	56,8	57,0	57,5	58,0	57,9	57,8	57,6
Slovaška*	51,0	51,7	50,4	51,3	52,1	53,1	54,1
Švica	/	/	/	/	43,3	44,2	44,9
SEVERNA EVROPA							
Estonija*	56,8	57,8	58,5	60,1	61,5	61,5	61,8
Finska	53,5	54,0	53,7	53,9	54,1	53,5	53,4
Danska	55,5	56,3	56,9	56,5	57,5	57,9	57,9
Irska	52,7	53,5	54,1	54,7	55,1	55,7	55,2
Islandija	60,0	62,2	61,9	62,7	63,2	63,7	64,5
Latvija*	60,3	60,0	60,0	59,8	60,5	60,0	60,0
Litva*	58,9	61,6	63,4	61,8	61,5	61,7	62,3
Norveška	56,7	57,4	58,4	59,2	59,6	59,7	59,6
Švedska	56,2	57,6	58,2	59,1	59,5	59,6	59,6
Velika Britanija	52,7	53,2	53,9	54,5	55,2	55,9	57,0
JUŽNA EVROPA							
Bolgarija*	60,9	59,5	57,3	56,3	54,0	52,8	52,5
Ciper	/	56,0	57,1	58,0	54,8	49,5	47,9
Grčija	50,1	50,3	50,0	51,1	51,2	51,0	51,7
Hrvaška*	/	/	/	/	/	53,2	53,7
Italija	54,7	55,2	55,5	56,0	56,2	56,2	56,2
Makedonija*	54,6	55,1	55,0	55,8	55,2	56,2	57,0
Malta	/	51,5	53,3	54,8	56,9	56,9	55,9
Portugalska	56,0	55,9	56,5	57,0	57,0	56,6	56,1
Romunija*	49,9	51,0	51,8	53,5	54,4	54,3	54,8
Španija	53,0	53,0	52,9	52,5	53,1	53,1	53,8
Turčija	/	39,6	39,8	40,8	41,4	41,3	41,4

* Bivše socialistične države

/ ... ni podatka

Vir: Share of women among tertiary students, 2005.

Tako v Sloveniji kot v mnogih drugih državah je moški tradicionalno precej bolj izobražen kot ženska. Toda v zadnjem času se to razmerje spreminja. Delež žensk, vključenih v izobraževalni proces, se glede na moške povečuje, prav tako delež žensk, ki uspešno končajo svoje izobraževanje. V šolskem letu 2004/05 je bilo v Sloveniji v celotni srednješolski populaciji 50,00% deklet, v študentski pa 59,73%. Med vsemi diplomanti na višji in visoki

stopnji je bilo kar 65,00%žensk (Statistični letopis RS 2006, 2006, str. 118, 125, 128; Lastni izračun).

Tabela 11: Študenti, vpisani na dodiplomski visokošolski študij, po spolu in načinu študija v Sloveniji

Šolsko leto	Skupaj		Redni		Izredni		Absolventi	
	skupaj	%žensk	skupaj	%žensk	skupaj	%žensk	skupaj	%žensk
1990/91	33.565	55,6	27.774	55,4	5.791	56,7	/	/
1995/96	45.951	56,9	35.998	56,8	9.953	57,1	/	/
2001/02	88.100	58,8	49.400	58,1	22.920	57,9	15.780	62,2
2002/03	87.056	57,6	49.818	56,9	22.526	56,5	14.712	61,6
2003/04	87.205	58,3	50.426	57,7	20.312	56,3	16.431	62,0
2004/05	91.229	59,4	51.936	58,3	21.405	59,0	17.888	63,0
2005/06	92.204	60,0	52.678	59,0	21.289	59,1	18.237	63,9

/ ... ni podatka

Vir: Statistični letopis RS 2006, 2006, str. 125.

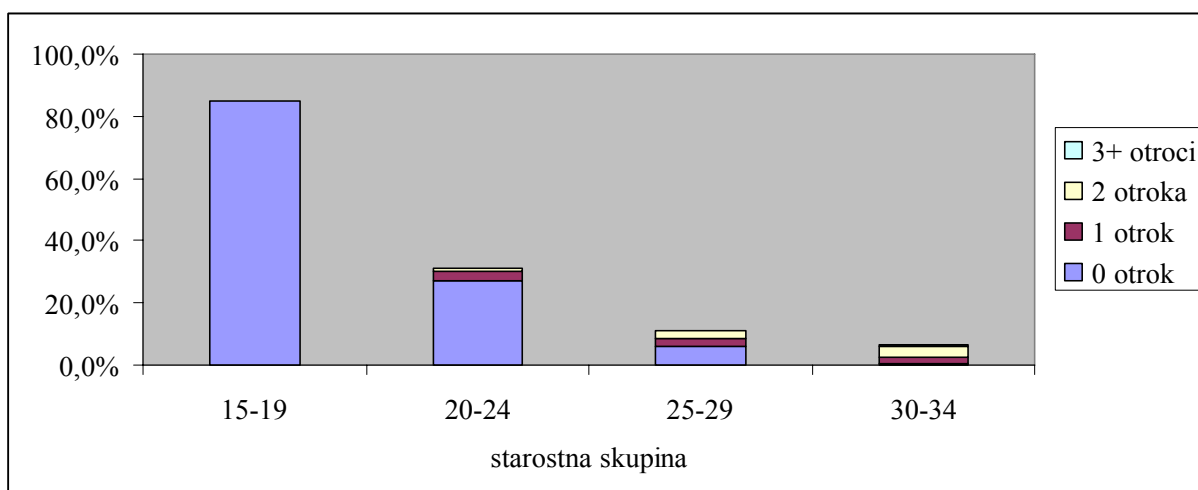
V Sloveniji se vpis na študij povečuje iz leta v leto in med študenti je že več kot polovica žensk. To pomeni, da ženske danes želijo biti uspešne, neodvisne in samostojne. Zmeraj več žensk na prvo mesto postavlja kariero, na drugo pa družino in otroke. Danes je zaradi hitrega načina življenja in obilnega dela oboje težko usklajevati, zato se marsikatera odloči, da rojstvo otrok preloži na kasnejša leta, oziroma se za otroke sploh ne odloči. Število študentov se je od leta 1990/91 do leta 2005/06 povečalo za malo manj kot trikrat. Tudi v drugih evropskih državah se delež žensk, ki se izobražujejo na visokošolskem študiju, povečuje.

Rodnost se ni zniževala samo pri izobraženih, saj se je najbolj znižala ženskam brez izobrazbe, vendar se razlike med ženskami z različno izobrazbo postopoma zmanjšujejo. V Sloveniji je končno potomstvo v generacijah 1896-1900 najbolj izobraženih predstavljajo le 21% rodnosti tistih z nepopolno osnovno izobrazbo. Ta odstotek se je iz generacije v generacijo večal. V generaciji 1921 do 1925 je predstavljal že 48%, v generaciji mojih staršev 1952-1956 pa že 78%. Postopno izenačevanje končnega potomstva med posameznimi izobrazbenimi skupinami je posledica dveh nasprotujočih si procesov (Šircelj, 2006, str. 207 – 210):

- zmanjševanja deleža žensk brez živorojenih otrok,
- povečanja deleža žensk s samo enim ali dvema otrokoma.

Verjetnosti rojstev prvih otrok so se povečale toliko bolj, kolikor višja je bila raven izobrazbe, rahlo povečanje verjetnosti rojstev drugih otrok je bilo pri vseh izobrazbenih skupinah približno enako, verjetnosti rojstev tretjih otrok pa so se bolj zmanjšale za manj izobražene in manj za bolj izobražene (Šircelj, 2006, str. 211).

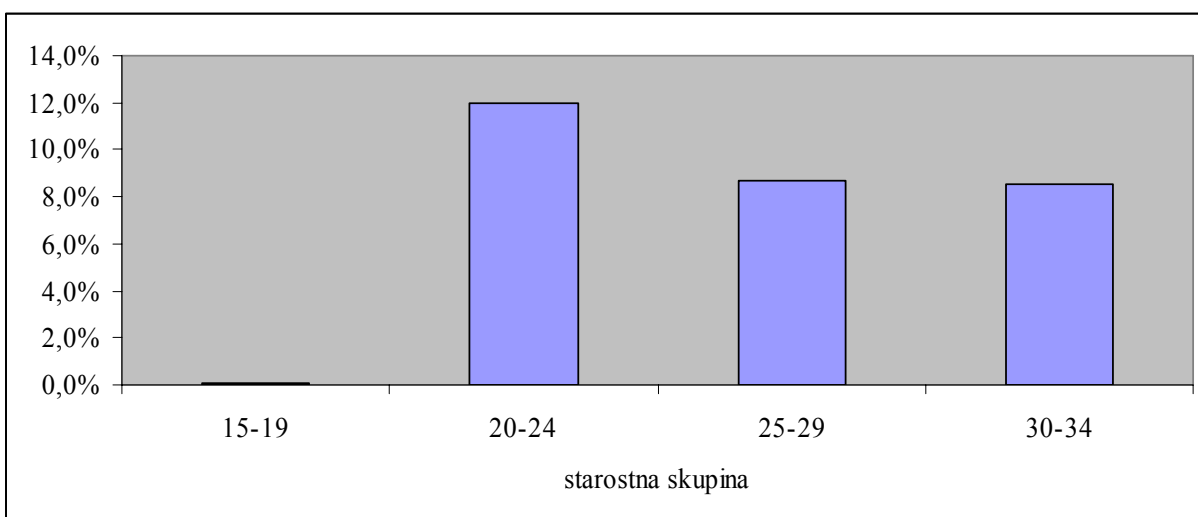
Slika 4: Delež žensk (v %) v Sloveniji, ki se izobražujejo, glede na število otrok (po starostnih skupinah) za leto 1995

Vir: Rodnostno vedenje Slovencev, 1998, str. 79.

Iz Slike 4 je vidno, da se izobražujejo večinoma mlade ženske, ki še nimajo otrok; najmlajše najverjetneje na srednji stopnji in nekaj let starejše na višji in visoki stopnji. Redko se še izobražujejo starejše ženske z otroki. Med tistimi, ki imajo zelo majhne otroke, stare od 0 do 2 leti, in se še izobražujejo, prevladujejo ženske, stare od 20 do 25 let. Te najverjetneje končujejo študij, ki ga je prekinilo rojstvo prvega otroka. Pri starejših gre najverjetneje za nadaljevanje študija na podiplomski stopnji, ki pa ni pogosto (Rodnostno vedenje Slovencev, 1998, str. 79).

Slika 5: Delež žensk (v %) v Sloveniji z mlajšim otrokom, starim od 0 do 2 leti, ki se izobražuje (po starostnih skupinah), za leto 1995

Vir: Rodnostno vedenje Slovencev, 1998, str. 79.

Iz povedanega lahko sklepamo naslednje (Rodnostno vedenje Slovencev, 1998, str. 80):

- da se ženske izobražujejo, dokler nimajo otrok, oziroma se odločijo za otroke šele, ko se nehajo izobraževati,
- da se s prihodom otroka izobraževanje za večino žensk konča,
- da se le redke ženske odločijo za nadaljevanje študija, ko otroci odrastejo.

4.3.2. ZAPOSLOVANJE ŽENSK

Vendar pa izobrazba ni edini dejavnik, ki vpliva na število rojstev. Zelo pomemben dejavnik, ki sledi izobrazbi, je zaposlenost. Če ženska dela v podjetju, kjer so družini naklonjeni in podpirajo nosečnost, se bo ženska lažje odločila za večje število otrok, ne glede na izobrazbo, kot v podjetju, kjer dajo jasno vedeti, da nosečnost ni zaželena. Čeprav so danes moški in ženske v večini držav enakopravni, se ženske velikokrat soočajo z diskriminacijo na delovnem mestu.

Delodajalci neradi zaposlujejo ženske na bolj odgovorna in bolje plačana delovna mesta, saj se bojijo, da zaradi materinstva bolj zahtevnim nalogam ne bodo kos. Prav tako večina delodajalcev meni, da so ženske manj produktivne in zaradi nosečnosti oziroma materinstva povzročajo višje stroške. Zaradi otrok in nosečnosti naj bi namreč bile odsotne več kot moški (Kuralt, 1998, str. 8).

Vendar je kljub vsem problemom, ki jih imajo ženske pri zaposlovanju, zaposlenost žensk v Sloveniji že po tradiciji visoka. V začetku 20. stoletja je bilo na ozemlju današnje Republike Slovenije med vsemi zaposlenimi 20% žensk. Statistični podatki po drugo svetovni vojni (popis leta 1953) poročajo o dobri tretjini ekonomsko aktivnih žensk med žensko populacijo. Leta 1995 je bil delež žensk med vsemi zaposlenimi 48,26% (Rodnostno vedenje Slovencev, 1998, str. 78).

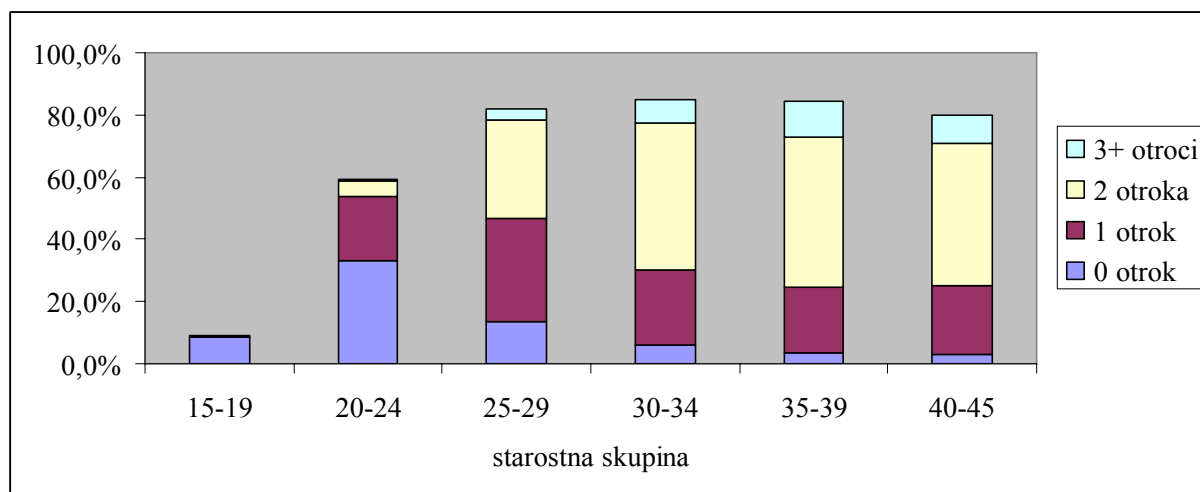
Z naraščajočo vključenostjo žensk v izobraževalni proces in na trg delovne sile se povečujejo problemi pri usklajevanju vlog v sferi reprodukcije in produkcije. Delovna zakonodaja (pravica do plačanega enoletnega porodniškega dopusta oziroma starševski dopust in možnost zaposlitve s krajšim delovnim časom) ter sistem javnega otroškega varstva v Sloveniji precej prispevata k usklajevanju v teh dveh sferah, vendar problemi še vedno ostanejo. Nekatere ženske bi želele ostati doma pri majhnih otrocih daljši čas, spet druge bi želele delati s krajšim delovnim časom. Vendar je na žalost v sferi produkcije pri vodilnih premalo posluha za boljše in lažje družinsko življenje (Rodnostno vedenje Slovencev, 1998, str. 78).

Večina žensk ima otroke med dvajsetim in tridesetim letom starosti, to je ravno takrat, ko je čas za razvoj lastne kariere najbolj pomemben. Izostanki z dela zaradi rojevanja in varovanja otrok v tem času pomenijo, da ženska ne more doseči vseh potrebnih poklicnih kvalifikacij, kar ji kasneje onemogoča dosegati višja in bolj odgovorna delovna mesta (Kuralt, 1998, str. 5).

Čeprav so ženske vsaj toliko sposobne kot moški, empirični podatki kažejo, da ženske še vedno ne dobivajo najodgovornejših mest in nalog v podjetju. Obstaja nekakšna nevidna ovira (»stekleni strop - glass ceiling«), ki ovira napredovanje žensk. Posledica take diskriminacije je, da ženske za enako delovno mesto zaslužijo manj kot moški (Palčič, 2002, str. 28).

Slovenka v primerjavi z ostalimi Evropejkami zaslužijo bolje. V Sloveniji je razlika med povprečnimi plačami moških in žensk 8%, medtem ko je v Evropski uniji 15%. Največjo razliko med povprečnimi plačami po spolu so opazili na Cipru (25%), najmanjšo pa na Malti (4%). V Nemčiji je bila razlika v plačah 22%, medtem ko v sosednji Avstriji 18%, Italiji pa 7%. Zanimive so tudi skandinavske dežele, saj je razlika v povprečni plači med moškim in žensko prav tako višja kot v Sloveniji. Na Finskem ta razlika znaša 19%, Danskem 17% in na Švedskem 16%. V konkretnih številkah bi to pomenilo, da je povprečna mesečna bruto plača za žensko leta 2004 znašala 1.069 evrov, moški pa so v povprečju dobivali 1.149 evrov bruto na mesec. Vendar pa razlike med plačami niso povsod enake. Največjo razliko za posamezno panogo je mogoče opaziti v zdravstvu in socialnem varstvu, kjer je povprečna plača ženske dosegla le 70% moške plače. V tej dejavnosti nasploh dela manj moških (le 19%), vendar so večinoma zaposleni kot zdravniki, medtem ko so ženske najpogosteje medicinske sestre. Vendar pa ni vse tako črno. V gradbeništvu so bile plače žensk za 18% višje kot plače moških. V tem primeru je razlaga podobna. V gradbeništvu dela sicer manj žensk, vendar zasedajo bolj vodila in nadzorna pisarniška delovna mesta, ki so bolje plačana od fizičnih del (Kenda, 2007, str. 4-5).

Slika 6: Delež zaposlenih žensk (v %) v Sloveniji za polni delovni čas glede na število otrok (po starostnih skupinah) za leto 1995

Vir: Rodnostno vedenje Slovencev, 1998, str. 81.

Iz Slike 6 lahko vidimo, da je prisotnost ženske na trgu delovne sile odvisna od njene starosti. Med ženskami, starimi 30 let in več, ki so zaposlene za polni delovni čas, je največ tistih, ki imajo dva otroka in najmanj tistih, ki nimajo otrok. Pri mlajših ženskah (15-19 let) so zaposlene predvsem tiste, ki še nimajo otrok. V starostni skupini od 20-24 let prav tako prevladujejo ženske, ki še nimajo otrok, vendar je med njimi precej tudi takih, ki že imajo

otroke, najpogostejše enega. V naslednji starostni skupini od 25 do 29 let je med zaposlenimi ena tretjina mater, ki imajo enega otroka, in skoraj toliko mater, ki imajo dva otroka. Žensk, ki imajo tri otroke ali več, je med zaposlenimi najmanj, saj težje usklajujejo vzgajanje in varstvo otrok z delom za polni delovni čas. Zato se nekatere matere s številnejšo družino raje odločijo ostati doma ter tako doma vzgajati in varovati svoje otroke (Rodnostno vedenje Slovencev, 1998, str. 81).

Za matere s številnejšo družino obstaja še ena rešitev: to je zaposlitev za polovični delovni čas. Vendar je v Sloveniji ta možnost zelo slabo izkoriščena. Razlog za to tiči predvsem v nepripravljenosti delodajalcev, ki jih delovna zakonodaja ne obvezuje k bolj »prijaznemu« odnosu do družinskega življenja svojih zaposlenih. Zaposlitev s skrajšanim delovnim časom bi najverjetneje izkoristile najbolj obremenjene matere, to so tiste, ki imajo dva otroka ali več, starih od 0 do 6 let (Rodnostno vedenje Slovencev, 1998, str. 84).

Pri zaposlovanju žensk moramo omeniti še to, da se danes ženske za otroke odločajo bolj pozno, saj se mladi srečujejo s težavo prve zaposlitve. Mladi namreč nimajo veliko delovnih izkušenj in delovne usposobljenosti, ki jo delodajalec želi. Res je izobrazba pomemben dejavnik pri iskanju zaposlitve, vendar so izkušnje prav tako pomembne in ravno zaradi izkušenj velikokrat ne dobijo želenega delovnega mesta. Mladim delodajalci poleg tega pripisujejo še neželene lastnosti, ko so nestalnost, nestabilnost, manjša odgovornost itd. Velikokrat se pozabi, da so mladi veliko bolj dojemljivi in učeči kot starejši, prav tako so zelo prilagodljivi in relativno nezahtevni tako glede plače kot glede delovnega časa, ki postaja vse bolj pomemben dejavnik. Zaradi takih in podobnih težav se mladi kasneje odločajo za družino in za življenje na svojem (Valjavec, 2000, str. 4).

4.3.3. STANOVANJSKA PROBLEMATIKA

S stanovanjsko problematiko se večina ljudi sreča vsaj enkrat v življenju. Nekateri tegobe iskanja stanovanja spoznajo prej, drugi kasneje. Večina svojo prvo stanovanjsko problematiko rešuje z najemniškim stanovanjem, saj je pot do lastnega stanovanja dolgotrajna in finančno zelo zahtevna.

4.3.3.1. PODALJŠEVANJE BIVANJA PRI STARŠIH

Poleg podaljšanega izobraževanja in nemožnosti zaposlitve mladih je tudi stanovanjska problematika zelo pomemben dejavnik odlaganja rojstev. Večina mladih po končanem šolanju, ki se iz leta v leto podaljšuje, še vedno živi pri starših. Mladi po končanem šolanju nimajo denarja za nakup stanovanja, najemnine pa so zelo visoke, zato raje ostanejo doma pri starših, ki nudijo čustveno in materialno varnost. Ravno zaradi podaljševanja bivanja pri starših mnogi mladi odlašajo z rojstvom otrok. Med bivanjem pri starših se mladi ne počutijo odrasle, prav tako imajo zelo malo avtonomije, zato želijo z rojstvom otrok počakati, da jih bodo vzgajali na svojem in na svoj način.

Vzroki, zaradi katerih mladi zapuščajo dom staršev kasneje, kot bi ga dejansko lahko, so predstavljeni v Tabeli 12 na str. 30. V vseh državah, zajetih v anketi, večina (več kot 50%) mladih moških in žensk meni, da je osrednji razlog za življenje pri starših to, da si odhoda enostavno ne morejo privoščiti. Mlade ženske ta motiv še nekoliko bolj poudarjajo kot mladi moški, pri obeh pa je to osrednji motiv. Za italijansko in angleško mladino je drugi najpogostejši odgovor udobje in brezbržnost, ki ga ponuja dom, švedska mladina daje večji poudarek pomenu varčevanja, ki kasneje omogoči boljše možnosti za »odskok«, medtem ko avstrijska mladina bolj obsoja državo, ki nudi premalo stanovanj (Palčič, 2002, str. 29-30).

Tabela 12: Zakaj mladi zapuščajo dom staršev kasneje

Skupina mladih: 15-24 let, v %*	Spol	Avstrija	Italija	Francija	Švedska	Velika Britanija
Odgovor za leto 1997						
Si ne moremo privoščiti odhoda	m	54,4	69,8	86,2	94,5	75,6
	ž	61,1	73,6	86,1	96,2	81,3
Želimo vse udobje, ki ga ponuja dom, brez vseh odgovornosti	m	27,7	42,6	32,1	30,3	43,2
	ž	30,7	41,4	30,2	22,5	41,3
Želim varčevati, da lahko kasneje bolje začnem	m	28,0	24,9	32,5	47,2	32,7
	ž	33,4	28,8	37,6	51,5	33,6
Ni dovolj razpoložljivih stanovanj za mlade ljudi	m	46,9	15,7	22,0	28,3	37,1
	ž	43,0	19,0	16,3	38,9	40,3
Starši mladim doma ne postavljajo tako striktnih pravil, kot je bilo v navadi	m	26,7	32,5	32,5	14,3	22,2
	ž	26,6	28,8	28,8	14,3	20,5
Se pozneje poročiti ali oditi s partnerjem, kot je bilo v navadi	m	29,3	27,5	27,5	20,2	10,0
	ž	27,9	34,6	34,6	24,6	16,4

*Odstotki lahko presežejo 100, saj je na vsako vprašanje možnih več odgovorov.

Vir: Palčič, 2002, str. 30.

Tabela 13: Države po % tistih, ki so zapustili dom staršev do 30. leta starosti, ter starost (mediana) ob odhodu od doma

Država/Spol	Moški		Ženske	
	30*	Mediana**	30*	Mediana**
Avstrija	75,9	22,7	87,3	20,4
Finska	86,4	21,5	94,5	19,9
Francija	91,6	22,2	95,8	20,5
Latvija	70,6	24,0	78,7	21,9
Madžarska	85,8	24,2	94,5	20,9
Nizozemska	98,4	21,3	9,3	19,6
Poljska	63,3	25,6	72,8	22,6
Slovenija	76,2	26,9	83,9	24,2
Španija	81,1	26,1	89,4	22,9
Švedska	96,5	20,3	98,5	19,1

*% anketirancev, ki so se odselili do vključno 30. leta

** mediana starost po letih ob prvi selitvi

Vir: Mandič, 1999, str. 60.

Tabela 13 na str. 30 prikazuje, pri kateri starosti mladi zapustijo varno gnezdo staršev in se odločijo za samostojno pot. Slovenska mladina zapušča dom staršev najkasneje. V primerjavi s Švedsko in Nizozemsko Slovenci zapustijo dom staršev 5,5 leta kasneje kot Nizozemci in kar 6,5 leta kasneje kot Švedi.

Ko se mladi končno odločijo, da bodo živeli po svoje, stran od staršev, to življenje skupaj začnejo v najemniškem stanovanju. Ko se redno zaposlijo, čez čas napredujejo v službi in s tem se jim poveča dohodek in tako lažje kaj prihranijo. Ko imajo nekaj svojih prihrankov in zaposlitev, lahko s pomočjo kredita in verjetno tudi staršev kupijo prvo lastniško stanovanje. Da novo stanovanje ne bi bilo preveč pusto in prazno, se par odloči za rojstvo otrok. Vendar paru v povprečju na svet prirojata le en ali dva dojenčka, saj ženske niso več v zgodnjih dvajsetih letih, ko se odločijo za prvega otroka. V Tabeli 6 na str. 12 namreč vidimo, da se starost matere ob prvem porodu zvišuje. Tako se ženska za prvega otroka odloči v poznih dvajsetih letih in do svojega petintridesetega leta, dokler je varno imeti otroka, jih lahko rodi dokaj malo. Po petintridesetem letu starosti je nosečnost kljub napredovanju medicine dokaj tvegana tako za dojenčka kot za mater.

Kot sem že omenila, mladi zmeraj dlje bivajo pri starših. Generacije, rojene do srede šestdesetih let, so zapuščale dom relativno zgodaj, več kot polovica že do dvajsetega leta starosti. Generacije, rojene v začetku sedemdesetih let 20. stoletja, so ostajale doma že nekoliko dlje, tiste, rojene sredi sedemdesetih let 20. stoletja, pa se obnašajo že popolnoma drugačno. Med tistimi, ki so ob anketiranju leta 1995 že dopolnili devetnajsto leto, jih je s starši živelo še 97%. Med pet let starejšimi jih je v isti starosti s starši živelo 68%, med deset let starejšimi pa le še 40%. Dekleta zapustijo dom nekoliko prej, vendar razlike niso velike. Podaljševanje skupnega življenja mladih s starši je splošna tendenca v razvitih državah (Rodnostno vedenje Slovencev, 1998, str. 32).

Tabela 14: Delež anketirank/cev (v %) po starostnih skupinah, ki so zapustili dom staršev do svojega 24. leta starosti za Slovenijo v letu 1995

	Starostne skupine ob anketiranju				
	24 let	25-29 let	30-34 let	35-39 let	40-44+ let
Ženske	50,7	77,4	80,5	82,0	80,7
Moški	46,6	73,2	74,2	73,5	77,6

Vir: Rodnostno vedenje Slovencev, 1998, str. 98-99.

4.3.3.2. CENE NEPREMIČNIN

Za podaljšano bivanje pri starših so krive tudi visoke cene nepremičnin. Cene nepremičnin namreč še vedno rastejo in nihče ne ve napovedati, koliko časa bo nepremičninski balon še rasel, preden bo počil. Eden izmed glavnih razlogov, zakaj cene nepremičnin rastejo, je, da je povpraševanju na trgu nepremičnin večje kot ponudba, zato cene rastejo. Do takega povečanja povpraševanja je prišlo predvsem zaradi porasta števila gospodinjstev. Pri tem se verjetno vprašamo, kako je mogoče povečanje števila gospodinjstev, če število prebivalcev Evrope

pada oziroma stagnira. Odgovor je, da se je spremenila sestava gospodinjstev, saj so ta zmeraj manjša, med njimi pa je tudi zmeraj več samskih gospodinjstev.

V Tabeli 15 je moč zaznati, da stanovanjska ponudba marsikje ni sledila spremembam in tako prirastek stanovanj po obsegu in kakovosti ni spremljal prirasta gospodinjstev. Nizozemska je primer države, v kateri je velikemu 22,6% prirastu gospodinjstev v zadnjem desetletju sledil tudi velik prirast stanovanjskih enot (21,5%). Francija je primer države, ki je bila v gradnji stanovanjskih enot manj uspešna. Poseben primer so Španija, Portugalska in Grčija, kjer je bil prirast stanovanj višji od prirasta gospodinjstev. Ta prirast je bil predvsem posledica porasta sekundarnih, počitniških stanovanj v lasti državljanov iz drugih držav, kar je omogočila sprostitev trga nepremičnin v Evropski uniji. Počitniških stanovanj pa seveda ne smemo šteti za dejavnik izboljšanja stanovanjskih razmer avtohtone populacije (Mandič, 1999a, str. 20-22).

Tabela 15: Prirast prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj med leti 1981 in 1991

Država	Porast prebivalstva v %	Porast gospodinjstev v %	Porast stanovanj v %
Belgija	1,2	9,6	1,6
Danska	0,4	10,6	9,6
Francija	5,3	13,1	8,2
Grčija	4,3	12,4	17,3
Irska	2,5	13,0	15,0
Italija	2,2	9,8	5,9
Luksemburg	5,3	13,3	7,2
Nemčija (ZRD)	3,3	10,2	6,8
Nizozemska	5,6	22,6	21,5
Portugalska	0,4	8,6	21,2
Slovenija	3,9	7,6	11,4
Španija	3,6	12,9	16,5
Velika Britanija	2,1	9,7	9,4

Vir: Mandič, 1999a, str. 20.

Tudi v Sloveniji velja podoben pomislek kot v južnoevropskih državah. Ne vemo namreč, koliko je povečanje stanovanjskega sklada dejansko služilo izboljšanju stanovanjskih možnosti novoustanovljajočih se gospodinjstev, koliko pa drugim namenom (prazna sekundarna stanovanja za spekulativne namene, poslovni prostori itn.), o čemer ni podatkov. Podatki projekta Kvaliteta življenja v Sloveniji iz leta 1994 kažejo, da so se priložnosti za samostojno stanovanje novoustanovljenih mladih gospodinjstev zmanjšale, saj generacije, stare med 25 in 34 let, danes pogosteje kot leta 1984 prebivajo v neavtonomnem stanovanju (pri starših). Delež populacije v tej starosti, ki je prebivala pri starših, je namreč zrasel od 30% v letu 1984 na 41% v letu 1994 (Mandič, 1999a, str. 22).

Primerjava stanovanjskih stroškov med evropskimi državami je otežena zaradi različnih pojmovanj stanovanj, lege stanovanj, opremljenosti, različne kupne moči državljanov in ostalih dejavnikov, ki vplivajo na višino najemnine stanovanja in ceno kvadratnega metra (Cirer, 2004, str. 31).

Kljub težki primerjavi med evropskimi državami imamo nekaj podatkov za glavna mesta držav članic Evropske unije. V Avstriji se cene kvadratnega metra na Dunaju gibljejo od 2000 evrov naprej, medtem ko so v glavnem mestu Belgije, v Bruslju, začetne cene nekoliko nižje, saj kvadratni meter stane od 1200 evrov naprej. V Parizu v Franciji so cene zelo visoke, saj je potrebno za kvadratni meter stanovanja odšteti od 5000 evrov naprej. V glavnem mestu Nemčije v Berlinu so cene mnogo nižje, in sicer se cene gibljejo od 700 evrov navzgor za kvadratni meter stanovanja. V Londonu so cene stanovanj spet višje, saj so dokaj podobne pariškim. Tako v Londonu² kvadratni meter stanovanja stane od 4000 evrov naprej. V Irskem glavnem mestu Dublinu so cene kvadratnega metra stanovanja približno enake kot v sosednjem Londonu, se pravi do 4000 evrov naprej. Ti podatki verjetno niso najbolj točni, saj se cene nepremičnin gibljejo zelo različno. Cena je namreč odvisna od lege stanovanja, npr. če leži v strogem centru ali na obrobju glavnega mesta, od kakovosti, opremljenosti stanovanj in še česa. Iz teh podatkov lahko sklepamo, da so cene nepremičnin po vsej Evropi visoke, tako da se mladi po vsej Evropi srečujejo s stanovanjsko problematiko, nekateri bolj, drugi manj (Real Estate in Europe, 2007; Nepremičnine v Avstriji, 2007).

V Tabeli 16 imamo prikazane podatke o cenah stanovanj v Sloveniji. Najdražja stanovanja so v najbolj razvitih regijah in v okolici večjih mest (Ljubljana, okolica Ljubljane, Koper, Kranj itd), se pravi tam, kjer so mladi preživeli leta svojega študija, spoznali prijatelje in seveda imajo tu največ možnosti za zaposlitev. Cena kvadratnega metra z velikostjo stanovanja upada. Najcenejši kvadratni meter za dvosobno stanovanje je na Koroškem, in sicer 768 evrov. Najdražje je seveda v Ljubljani, kjer je cena za kvadratni meter več kot trikrat višja. Za kvadratni meter trisobnega stanovanja bi največ spet plačali v Ljubljani (2.408 evrov), kar trikrat manj pa bi plačali v Pomurski regiji.

Tabela 16: Povprečne oglaševalne cene stanovanj v Sloveniji, (v EUR/m²), marec 2007

Lokacija	Garsonjera	Enosobno	Dvosobno	Trisobno
Ljubljana	3.237	2.913	2.596	2.408
Lj – okolica	2.480	2.397	1.876	1.773
J Primorska	3.288	2.801	2.526	2.224
Gorenjska	2.155	1.841	1.703	1.502
S Primorska	2.043	1.792	1.567	1.209
Savinjska	1.302	1.318	1.135	1.081
Dolenjska	1.541	1.396	1.150	993
Notranjska	/	1.565	1.395	1.336
Podravska	1.619	1.403	1.267	1.231
Koroška	/	/	768	/
Zasavska	/	/	872	897
Posavska	/	/	903	1.094
Pomurska	/	/	950	785

/... ni podatka

Vir: Slonep vse o nepremičninah, marec 2007.

² Tečaj je 0,6823 GBP/1€, dne 7.5.2007 (Tečajna lista Banke Slovenije, maj 2007).

V Sloveniji stanovanjsko problematiko poskuša reševati Stanovanjski sklad Republike Slovenije, ki je bil ustanovljen 19. oktobra 1991 s stanovanjskim zakonom kot samostojna javno pravna oseba, ki posluje v svojem imenu in za svoj račun. Na podlagi 57. člena Zakona o javnih skladih (Uradni List RS št. 22/00) je Vlada Republike Slovenije sprejela akt o ustanovitvi Stanovanjskega sklada Republike Slovenije kot javnega sklada. Sklad je pričel poslovati po določbah akta o ustanovitvi s 1. januarjem 2001. Z dnem veljavnosti akta o ustanovitvi Stanovanjskega sklada Republike Slovenije kot javnega sklada so prenehala nekatera določila stanovanjskega zakona (Stanovanjski sklad Republike Slovenije, 2007).

Stanovanjski sklad ponuja ugodnejša dolgoročna posojila za gradnjo, obnovo ali nakup stanovanja ali hiše. Vendar kljub temu v Sloveniji še vedno ni dovolj stanovanj. Stanovanjski sklad je januarja objavil razpis za stanovanja. V Ljubljani se je za 62 stanovanj na Poljanskem nabrežju prijavilo kar 2.873 kandidatov, za 48 stanovanj v Cerkljah na Gorenjskem se je prijavilo 570 kandidatov in 50 kandidatov za šest stanovanj na Bregu pri Kranju. Na razpis se je prijavilo 936 mladih družin, to je 26,8%, ki prvič kupujejo svoje stanovanje, in glede na prioritete, ki jih ima sklad (namenska usmerjenost k ciljnim skupinam – mlade družine), je bila večina stanovanj dodeljena njim (Danes bo sklad izbral srečne kupce, 2007, str. 10).

Kljub pomoči stanovanjskega sklada cene nepremičnin še vedno naraščajo in povprečni slovenski državljan si sam stanovanja ne more kupiti, marsikatera družina pa si zaradi previsokih najemnin stanovanja ne more niti najeti. Zato ni čudno, da mladi vse bolj odlašajo skupno življenje na svojem in s tem tudi rojstvo otrok.

4.4. DRUGI DEJAVNIKI RODNOSTI

Poleg že naštetih dejavnikov rodnosti (ekonomski in družbeni), poznamo še druge dejavnike, ki vplivajo na raven rodnosti (biološke, psihološke, antropološke in kulturne). Poleg teh naštetih dejavnikov pa na rodnost vplivata tudi politiki (družinska in prebivalstvena), ki jih vsaka država vodi na svoj način in s tem pospešuje ali zavira rodnost.

4.4.1. KULTURNI DEJAVNIKI RODNOSTI

Skozi zgodovino je doživela družina veliko sprememb in preobrazb. V preteklih tisočletjih, vse do industrijske revolucije in spreminjajoče modernizacije, je bila družina tako rekoč vseobsegajoča družbena institucija, v okviru katere ni potekalo le rojevanje in umiranje, ampak še vse druge bistvene ekonomske in socialne dejavnosti. Danes je nastanek sodobnih javnih služb družini odvzel velik del funkcij socialne varnosti. Šole, bolnice, invalidsko in pokojninsko zavarovanje so zmanjšali odvisnost posameznika od družine. Postopoma so izginjale tradicionalne norme in običaji, ki so bili deloma nadomeščeni s pravnimi predpisi sodobne države. Država še ščiti družino, vendar je njeno varstvo slabše in manj učinkovito od tradicionalnih norm (Malačič, 2003, str. 64-65).

Pomen dosedanjega razvoja in preobrazbe družine za demografijo je nedvomno zelo velik. Izguba ekonomskih in vrste družbenih funkcij družine je na nek način izpostavila vse tiste funkcije, ki so za demografijo še posebej pomembne. Če upoštevamo vsesplošno razširjenost načrtovanja družine v razvitem delu sveta, se moramo zavedati, da je skupnost moškega in ženske, do katere pride s poroko ali nastankom izvenzakonske skupnosti, temeljna celica za sprejemanje reproduktivnih odločitev (Malačič, 2003, str. 65).

Vloga družine se je spremenila po celi Evropi. Zaupanje v tradicionalne ustanove in vrednote, to je v cerkev in zakonsko zvezo, se je po vsej Evropi zmanjšala, tudi v bolj tradicionalnih državah, kot so Italija, Poljska, Španija in Portugalska. Včasih je bila družina sestavljena iz dveh mladi, ki sta se poročila in čez čas imela otroke. Danes se mladi vse redkeje odločajo za poroke (glej Priloga Tabela 2), če pa se že odločijo za poroko, se veliko zakonov konča z razvezo (glej Priloga Tabela 3). Tudi otroci niso več na prvem mestu po pomembnosti v družine. Mladi se za rojstvo otrok odločajo zelo pozno, nekateri pa se zanje raje sploh ne odločijo. Do porasta individualizma človeka, da najprej sebi nudi največje ugodnosti in razvade ter živi brezskrbno življenje le zase in se mogoče v srednjih tridesetih končno odloči, da ustvari družino, je prišlo predvsem zaradi prostega trgovinskega trga, višjega povprečnega dohodka in zaradi hitrih sprememb na trgu delovne sile (velika konkurenca). Da bi ljudje obdržali svojo službo, se trudijo in delajo zmeraj več. Zato se ljudje po naporni službi radi sprostijo in si vzamejo čas le zase, česar pa ne morajo narediti, če imajo doma otroke.

Posredni krivec, da so se spremenile vrednote in norme, so tudi mediji, ki oglašujejo razna luksuzna potovanja, razne sprostivitvene tretmaje, ki človeka pomladijo, razne drage športe (jadranje, golf itd.) in še kaj. Če želi posameznik uživati tako ugodje, potrebuje finančna sredstva, ki pa jih nima veliko, če ima družino, s katero deli vse, tako svoj zaslužek kot tudi svoje vesele in žalostne trenutke.

4.4.2. PREBIVALSTVENA IN DRUŽINSKA POLITIKA

V praksi velikokrat govorimo o družinski politiki manj o prebivalstveni politiki. Zavedati se moramo, da opredelitev odnosa med tema dvema politikama ni enostavna. Cilj družinske politike je zagotovitev pogojev za nemoteno in kvalitetno odraščanje otrok. Strnjeno bi lahko rekli, da družinska politika prek svojih instrumentov in ob pomoči drugih politik (socialne, zdravstvene, stanovanjske), ki pa niso eksplicitno izražene, ureja materialni, socialni in pravni položaj družine in na ta način ustvarja možnosti za rojstvo in varno otrokovo življenje na eni strani in za nadaljevanje uspešne reprodukcije na drugi strani (Berčan, 2003, str. 34).

Cilji prebivalstvene politike pa so širši. Prizadeva si za čimbolj nemoteno obnavljanje prebivalstva. Področja, s katerimi se ukvarja prebivalstvena politika, so: rodnost, poročnost, smrtnost in migracije. Svoje cilje lahko doseže s pomočjo ekonomske, zaposlovalne, ekološke in družinske politike. Prebivalstvena politika lahko deluje preko ukrepov družinske politike, vendar ju ne smemo istovetiti (Berčan, 2003, str. 34).

4.4.2.1. PREBIVALSTVENA POLITIKA

Prebivalstvena politika naj bi se v ožjem smislu nanašala le na obseg, strukturo ter porazdelitev prebivalstva in njegovih značilnosti, tista v širšem smislu pa na medsebojni odnos med demografsko, ekonomsko in družbeno reprodukcijo v najširšem pomenu. V literaturi največkrat govorijo le o državi oziroma o njeni vladi kot o osnovnem nosilcu prebivalstvene politike. Na ta način bi bila prebivalstvena politika opredeljena le kot načrtna in premišljena zakonodaja in administrativna aktivnost vlade za doseganje določenih demografskih ciljev. Ta opredelitev je zelo ozka, zato se poleg države in njene vlade lahko pojavljajo kot nosilci prebivalstvene politike tudi nevladne organizacije in društva, verske organizacije, politične stranke in vplivni posamezniki. Prebivalstvena politika vsebuje štiri osnovne sestavine. Prvič: načela, norme in vrednote, na osnovi katerih je politika utemeljena, drugič: cilje, ki ji poskuša doseči, tretjič: nosilce, ki izvajajo politiko in četrtič: ukrepe in aktivnosti, s pomočjo katerih naj bi cilje uresničili (Malačič, 2003, str. 298).

Dosedanja praksa prebivalstvenih politik razvitih držav kaže, da so večinoma uporabljale ekonomske ukrepe. Na mikro ravni so to ukrepi, ki znižujejo stroške družine z rejo, vzgojo in izobraževanjem otrok, ter ukrepi, ki poskušajo olajšati zaposleni ženski združiti reproduktivno funkcijo z zaposlitvijo na trgu dela. Takšni ukrepi so: otroški dodatki, plačilo stroškov zdravstvenih pregledov med nosečnostjo in po rojstvu otroka, brezplačno zdravstveno varstvo matere in predvsem otrok, enkratna ali večkratna denarna pomoč v času nosečnosti, ob porodu in v prvih letih življenja otroka, subvencioniranje otroškega varstva, zagotavljanje brezplačnega šolanja in ugodnih kreditov za nadaljnje izobraževanje otrok, podaljšanje ali ohranjanje dolžine polno ali delno plačanega porodniškega dopusta, zagotovilo plačanega bolniškega dopusta v času bolezni otrok, posebno ugodni krediti za reševanje stanovanjskega problema in za druge namene, povezane s stroški otrok in podobno. Na makro ravni uporabljajo sodobno razvite države razne davčne olajšave za družine z otroki, pri čemer ponavadi te olajšave progresivno naraščajo s številom otrok. Zelo pomembno je eksplicitno objaviti prebivalstveno politiko ter z obsežno in podrobno javno predstavitvijo seznaniti prebivalstvo z osnovnimi načeli, na katerih temelji, s cilji, ki jih poskuša doseči, in z razlogi, zaradi katerih je ta politika potrebna (Malačič, 2003, str. 308).

Prebivalstvena politika poskuša nuditi in ustvariti vzdušje, v katerem bi se ljudje pogosteje odločali za otroka. To poskuša nuditi s pomočjo fiskalnih ugodnosti, kot so davčne ugodnosti in/ali nudenje storitev, ki jih otrok in mlada družina potrebujeta. Med slednje sodijo direktna plačila in pomoč staršem ali otroku ter indirektna javnim vrtcem, šolstvu in podobno. Uspešnost tega pristopa se najbolj kaže v primeru skandinavski dežel. Leta 1970 so imele skandinavske dežele najnižjo stopnjo totalne rodnot (glej Tabelo 4, str. 8), saj je le-ta znašala okoli 1,9. V naslednjih letih, ko se je rodnot po vsej Evropi znižala, je v skandinavski deželah ostala malo pod pragom enostavnega obnavljanja prebivalstva (Škraban, 2004, str. 32).

Na Švedskem je vlada parom zagotovila možnost načrtovanja družine in uvedla visoke podpore, ki blažijo stroške otroka. Zaradi pomanjkanja delovne sile so v šestdesetih letih 20. stoletja začeli na Švedskem množično zaposlovati ženske. Njihova zaposlenost je danes najvišja med vsemi razvitimi državami. Visoka prisotnost žensk v gospodarstvu in politiki (41% v parlamentu 1994, v vladi 50%) je dodatno zagotovilo, da so interesi žensk in otrok dobro zastopani. Švedska ekonomska in družinska politika omogoča ženskam ob delu imeti družino in skrbeti za otroke. Kar 40% žensk na Švedskem je zaposlenih za polovični delovni čas, kar zmanjšuje konflikt med ekonomsko aktivnostjo in rodnostjo (Škraban, 2004, str. 33).

Slovenija spada med države, ki nimajo jasno oblikovane in sprejete ter dosledno vodene prebivalstvene politike. V Sloveniji so bili v preteklih desetletjih prisotni le posamezni nepovezani in delni ukrepi prebivalstvene politike, ki so bili v prvi vrsti usmerjeni k doseganju socialnih in ekonomskih ciljev, v nobenem primeru pa niso imeli neposrednih demografskih ciljev. Zaostrene demografske razmere preprosto zahtevajo oblikovanje, sprejem in dosledno izvajanje celovite prebivalstvene politike (Malačič, 2003, str. 313).

4.4.2.2. DRUŽINSKA POLITIKA

Družinska politika je zbir pravnih norm, dejavnosti in ukrepov države, ki želi na ta način ustvariti ustrezne razmere za družinsko življenje. To so razmere, ki mladim parom omogočajo, da si ustvarijo družino in da lahko ustrezno delujejo in izpolnjujejo svoje pomembne družinske in družbene vloge (Berčan, 2003, str. 7).

Družinska politika je nadgradnja socialne politike in njen namen je izboljšati kvaliteto življenja družinam, med drugim s prerazdelitvijo dohodka v korist družin z (več) otroki. Zaradi tega so ukrepi družinske politike praviloma univerzalni (upravičenci so vse družine z otroki), čeprav so prejemki družin z določenimi posebnostmi (večje število otrok, otroci z motnjami v razvoju, nizek dohodek, enoroditeljska družina itd.) pogosto višji (Stropnik, 1997, str. 13).

Družinska politika naj bi nevtralizirala, ali vsaj ublažila negativni vpliv psiholoških, socialnih in ekonomskih ovir za ustvarjanje družine in rojevanje večjega števila otrok. Ekonomske ovire je razmeroma lahko odpraviti, če je v neki družbi le zadosti sredstev in dobra volja. Veliko težje je vplivati na drugi dve skupni oviri, še zlasti na psihološke. Vmešavanje lahko pomeni ogrožanje možnosti za prosto izbiro, ki bi jo morali imeti pari, ko se odločajo za rojstvo otrok (Stropnik, 1997, str. 14).

Rodnost v Evropski uniji je višja v državah, kjer je ženskam omogočeno delo za krajši delovni čas (Francija, Beneluks, Nemčija, skandinavske dežele), kjer je zagotovljeno varstvo za otroke, kjer je delitev dela med spoloma prisotna, kjer očetje obvezno uporabljajo očetovski dopust (Švedska) in s tem bolj sodelujejo pri vzgoji. V Luksemburgu uvajajo dopust za družinske zadeve, ta naj bi bil posledica dejstva, da se čas za razvoj kariere in čas za starševstvo močno prepletata. V skandinavskih deželah zelo spodbujajo rojstvo drugega in

naslednjih otrok, na Švedskem tudi to, da je čas med rojstvi čim krajši. Če se drugi otrok rodi 30 mesecev po prvem, dobijo starši posebno premijo (Berčan, 2003, str. 33).

V zadnjih desetih letih je največ za dvig rodnosti naredila Francija. Francija ima danes drugo najvišjo stopnjo totalne rodnosti, to je 1,89. Na prvem mestu je Irska z 1,96. V Franciji vlada zelo podpira družine z več otroki, ženske se lahko zaposlijo za polovični delovni čas dokler otrok ne dopolni treh let, po tem obdobju pa dela s polnim delovnim časom na delovnem mestu, kjer je delala pred porodom. V nekaterih drugih evropskih državah se mora ženska odločiti za svoje delovno mesto (kariero) ali za materinstvo. Ker je Francija zelo naklonjena večji rodnosti, pomaga tudi pri varstvu otrok, saj nudi brezplačno varstvo za otroke do tretjega leta starosti. Rezultat take družinske politike je, da se ženske rade in z veseljem odločajo za otroke, Francija pa postaja država mladih ljudi, ki so bolj produktivni, učeči in prilagodljivi kot starejši (Moore, 2006).

Našteti primeri lepo kažejo, kako država vodi učinkovito družinsko politiko in s tem pomaga tako prebivalstvu oziroma mladim, da se odločajo za otroke, kot sama sebi. Če država ne bo spodbujala rojstev, se bo zmanjševalo število aktivnega prebivalstva in država ne bo več gospodarsko sposobna ter konkurenčna državam, kjer je aktivnega prebivalstva dovolj.

5. UKREPI ZA POVEČANJE RODNOSTI V SLOVENIJI

Ukrepi za povečanje rodnosti so ponavadi ukrepi družinske politike. Nekaj takih ukrepov smo že omenili v poglavju Drugi dejavniki rodnosti na str. 34 (Družinska politika na str. 37). Med najpomembnejše ukrepe družinske politike spadajo naslednji ukrepi:

- **OTROŠKI DODATEK IN POMOČ OB ROJSTVU OTROKA**

V Sloveniji ima pravico do pomoči ob rojstvu otroka vsak otrok, katerega mati ali oče imata stalno prebivališče v Republiki Sloveniji. Pomoč ob rojstvu otroka je enkratni denarni prejemek, namenjen nakupu opreme za novorojenca. Pomoč znaša 224 evrov³ (53.600 tolarjev). Namesto denarnega prejema se lahko v enaki vrednosti zagotovi oprema za novorojenca v obliki zavitka (ZSDP⁴, 2006, 63. člen).

Z otroškim dodatkom se staršem oziroma otroku zagotovi dopolnilni prejemek za preživljanje, vzgojo in izobraževanje, kadar dohodek na družinskega člana ne presega zgornje meje dohodkovnega razreda. Dohodkovni razred je določen v odstotku od povprečne mesečne plače vseh zaposlenih v Sloveniji za koledarsko leto pred vložitvijo prošnje za otroški dodatek (ZSDP, 2006, 65. člen).

³ Vsi zneski v nadaljevanju so preračunani po centralnem paritetnem tečaju 239,64 SIT/1 €.

⁴ Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih. Uradni list RS, št. 100/2006, v nadaljevanju ZSDP.

Tabela 17: Višina mesečnega otroškega dodatka v EUR od 26.9. 2006 naprej

Dohodek na družinskega člana v % povprečne plače RS	Znesek otroškega dodatka za posameznega otroka		
	1. otrok	2. otrok	3. in vsak naslednji otrok
Do 15	73,6	81,0	88,32
Nad 15 do 25	63,0	69,56	76,18
Nad 25 do 30	48,0	53,61	59,26
Nad 30 do 45	37,78	43,19	48,58
Nad 45 do 55	30,91	36,07	41,22
Nad 55 do 75	14,71	19,63	24,54
Od 75 do 99	12,76	17,67	22,58

Vir: ZSDP, 2006, 65. člen.

- **STARŠEVSKI DODATEK IN DODATEK ZA VELIKO DRUŽINO**

Starševski dodatek je denarna pomoč staršem, kadar po rojstvu otroka ne dobivajo starševskega nadomestila. Starševski dodatek je leta 2006 znašal 37.520 tolarjev mesečno, danes je to 156,57 evrov. Pravico starševskega dodatka ima vsaka mati, ki je državljanica RS in ima stalno prebivališče v RS. Pravica traja 365 dni od rojstva otroka (ZSDP, 2006, 59 - 62. člena).

Dodatek za velike družine je namenjen družinam, ki imajo tri ali več otrok. Dodatek za družino s tremi otroki je v letu 2006 znašal 342,18 evrov (82.000 SIT), za družino s štirimi otroki ali več pa 417,29 evrov (100.000 SIT) (ZSDP, 2006, 76. člen).

- **DAVČNA OLAJŠAVA ZA OTROKE**

Starši lahko svoje otroke, ki jih vzdržujejo, uporabijo za zmanjšanje svoje davčne osnove in s tem manjšega plačila davka v državni proračun. Z davčno olajšavo država pomaga družinam, da lažje vzdržujejo otroke. Za prvega vzdrževanega otroka se prizna zmanjšanje letne davčne osnove v višini 2.066 evrov, za drugega se ta osnova poveča za 180 evrov in tako znaša 2.264 evrov. Za tretjega se poveča za 1.680 evrov, za četrtega se davčna olajšava poveča že za 3.180 evrov, medtem ko se za petega otroka poveča za 4.680 evrov. Za šestega in vse nadaljnje vzdrževane otroke se davčna olajšava poveča za 1.500 evrov glede na višino olajšave za predhodnega vzdrževanega otroka (Zakon o dohodnini. Uradni list RS, št. 117/2006, 114. člen).

- **PLAČAN PORODNIŠKI IN STARŠEVSKI DOPUST**

Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih določa, da traja porodniški dopust 105 dni in je namenjen pripravi na porod ter negi in varstvu otroka takoj po porodu. Po poteku porodniškega dopusta mati oziroma druga oseba nastopi dopust za nego in varstvo otroka, ki traja 260 dni (ZSDP, 2006, 17. in 26. člen).

Oče ima pravico do očetovskega dopusta ob rojstvu otroka oziroma otrok, in sicer v trajanju 90 dni. Očetovski dopust mora oče izrabiti do dopolnjenega šestega meseca otrokove starosti v trajanju najmanj 15 dni v obliki polne odsotnosti z dela. Če oče koristi porodniški dopust,

nima pravice do izrabe tega dela dopusta. Oče lahko izrabi očetovski dopust v trajanju 75 dni v obliki polne odsotnosti z dela najdalj do 3. leta starosti otroka (ZSDP, 2006, 23. in 25. člen).

- **PRAVICA STARŠEV DO KRAJŠEGA DELOVNEGA ČASA ZARADI OTROK**

Eden od staršev, ki neguje in varuje otroka do tretjega leta starosti, ima pravico delati krajši delovni čas. Če se eden od staršev odloči za takšno obliko dela, mu mora delodajalec zagotoviti pravico do plače po dejanski delovni obveznosti, RS pa mu zagotavlja plačilo prispevkov za socialno varnost od minimalne plače do polne delovne obveznosti. Krajši delovni čas mora obsegati najmanj polovično tedensko delovno obveznost (4 ure na dan, 20ur na teden) (ZSDP, 2006, 48. člen).

Poleg že naštetih ukrepov za povečanje rodnosti, je vlada RS pripravila strategijo za dvig rodnosti v RS. Ta strategija vsebuje različne ukrepe (Strategija za dvig rodnosti v Republiki Sloveniji, 2006):

- Ukrepi za izboljšanje razmer za mlade družine in družine z več otroci, ki vsebujejo podkategorije, kot je npr. zmanjšanje plačila za vrtce, zmanjšati stroške prevoza otrok, znižati stroške učbenikov in šolskih potrebščin, uvedba prvega družinskega stanovanja za določen čas, zagotovitev menjave stanovanja, zagotovitev trga zemljišč in stanovanj,...
- Ukrepi za vzpostavitev sistema za lažje usklajevanje družinskega in poklicnega življenja. Pod te ukrepe spadajo vzpodbude delodajalcem, ki za polni delovni čas zaposlujejo matere/očete po preteku starševskega dopusta, prilagajanje programov vrtcev glede na potrebe okolja, projekti za vzpostavljanje staršem naklonjenih podjetji.
- Ukrepi za zmanjšanje umrljivosti in števila splavov. Med te ukrepe spada nacionalni program za preprečevanje samomorov, vzpodbujanje posvojitve in rejništva, vzpostavitev učinkovitega sistema pomoči nosečnicam in mladim materam v stiski, ki razmišljajo o prekinitvi nosečnosti itd.
- Ukrepi za povečanje preventive in zdravja otrok, mladine in staršev.
- Ukrepi za vračanje družbe k osnovnim vrednotam: življenje, družina, otroci.

Nekateri ukrepi in zadani cilji so zelo optimistični, vendar bo napredek viden le, če bo kakšen od njih v celoti izpolnjen. Zdi se mi, da bi največ uspeha prinesli izpolnjeni ukrepi za izboljšanje razmer mladim družinam in družinam z več otroki. Vendar so tudi ostali ukrepi izredno pomembni in predstavljajo neko celovitost, kako začeti reševati nizko rodnost v Sloveniji.

6. SKLEP

V Evropski uniji se vsako leto rodi manj otrok. V letu 2005 se je rodilo 870.000 otrok oziroma 15,3% manj kot leta 1982. V nekaterih evropskih državah, kot so Italija, Španija in predvsem bivše socialistične države (Bolgarija, Češka, Estonija, Hrvaška, Latvija, Litva,

Madžarska, Makedonija, Poljska, Romunija, Slovaška, Slovenija, Srbija in Črna gora, Ukrajina), je stopnja totalne rodnosti zelo kritična, saj znaša le okoli 1,2 otroka na žensko. Rodnost je v teh državah upadala predvsem zaradi negotovosti, saj ljudje po spremembi družbene ureditve niso vedeli, kaj jih čaka v prihodnje. Vendar kljub izboljšanju razmer rodnost še naprej pada zaradi novih dejavnikov, predvsem povečane individualnosti. Tako ljudje odlagajo rojstva na kasnejši čas, ker raje svoj dohodek porabijo sami, kot pa da bi z njim vzgajali in vzdrževali otroke. Dokaj visoka rodnost je edino v državah severne Evrope, saj ima večino držav stopnjo totalne rodnosti okoli 1,7 otroka na žensko. V severnih državah je rodnost visoka predvsem zaradi dobre družinske in prebivalstvene politike. Ker so države parom zagotovile možnosti za načrtovanje družine in uvedle visoke podpore, ki blažijo stroške otroka, se je rodnost povišala. Mladi se raje odločijo za otroke, če vedo, da jih tako država kot podjetja, ki zagotavljajo polovični delovni čas za matere in druge ugodnosti, spodbujajo pri tem in jim omogočajo čim lažje vzgajane in vzdrževanje otroka.

Pomembni dejavniki za odlaganje rojstev v kasnejša leta so predvsem daljše izobraževanje tako moških kot žensk, težave z zaposlitvijo, stanovanjska problematika in s tem posledično daljše bivanje pri starših. Danes je izobrazba izredno pomembna, saj več, kot imaš znanja, več lahko v življenju dosežeš in pridobiš višje dohodke. Za odlaganje rojstev je pomemben predvsem proces vključenosti žensk v izobraževanje. Število žensk, ki se izobražujejo, iz leta v leto narašča. V Evropi se delež študentk na dodiplomskem študiju v povprečju giblje okoli 50%, v Sloveniji, pa je bilo med študenti v šolskem letu 2005/06 že 60% študentk. Iz tega lahko sklepamo, da se delež žensk, vključenih v izobraževalni proces, v primerjavi z moškimi povečuje, prav tako pa tudi delež žensk, ki uspešno zaključijo svoje izobraževanje. Ženske se ponavadi izobražujejo, dokler nimajo otrok, in za te se odločijo šele po končanem izobraževanju, kar pomeni, da imajo otroke relativno pozno in zato v povprečju manj, kot si jih želi. Poleg daljšega izobraževanja pa ženskam, da bi imela otroke takoj po končanem izobraževanju, to preprečuje tudi iskanje zaposlitve. Trg dela je danes zelo konkurenčen in ženske se znajdejo v precepu. Če se bo takoj zaposlila in tako gradila kariero, se bo za otroke odločila zelo pozno, ali jih sploh ne bo imela, če pa se takoj odloči za otroke, se lahko zgodi, da nikoli ne bo imela želenega in dobro plačanega delovnega mesta.

Poleg podaljšanega izobraževanja in nemožnosti zaposlitve mladih je tudi stanovanjska problematika zelo pomemben dejavnik odlaganja rojstev. Večina mladih po končanem šolanju, ki se iz leta v leto podaljšuje, še vedno živi pri starših. Odstotek mladih v starostni skupini od 25 do 34 let, ki še vedno živijo pri starših, se je v desetih letih (1984 do 1994) povečal s 30% leta 1984 na 41% leta 1994. Mladi po končanem šolanju namreč nimajo denarja za nakup stanovanja, najemnine pa so zelo visoke, zato raje ostanejo doma pri starših, ki nudijo tako čustveno kot materialno varnost. Ravno zaradi podaljševanja bivanja pri starših mnogi mladi odlašajo z rojstvom otrok. Med bivanjem pri starših se mladi ne počutijo odrasle, prav tako imajo zelo malo avtonomije, zato želijo z rojstvom otrok počakati, da jih bodo vzgajali na svojem in na svoj način.

Da bi rodnost nehala upadati in da bi se dvignila, bi morale države na področju družinske in ostalih politik ponuditi take rešitve, ki bi prebivalcem (predvsem mladim) omogočale čim lažjo pot do prve zaposlitve ob končanem izobraževanju in ugodne delovne razmera za matere, da na zaposlitveni ravni ne bi bile diskriminirane, ter ponuditi ustrezno stanovanjsko rešitev tako za mlade družine, kot za družine, ki imajo večje število otrok.

LITERATURA

1. Berčan Marija-Petra: Dilema družinske politike v Sloveniji. Diplomsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2003, 40 str.
2. Coale Ansley J., Watkins Susan Cotts: The decline of fertility in Europe. New Jersey : Princeton University Press, 1986, 484 str.
3. Cirer Tina: Najemna stanovanja in najemnina v Evropi. Diplomsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2004, 44 str.
4. Černič Istenič Majda: Rodnost v Sloveniji. Ljubljana : Znanstveno in publicistični središče, 1994, 155 str.
5. Kenda Albina: Še dobro, da smo Slovenke. Finance, Ljubljana, 8.3.2007, str. 4-5.
6. Kuralt Nataša: Problemi zaposlenih žensk. Diplomsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 1998, 44 str.
7. Livi Bacci Massimo: Prebivalstvo v zgodovini Evrope. Ljubljana : Modra zbirka – Delajmo Evropo, 2005, 279 str.
8. Malačič Janez: Demografija, Teorija, analiza, metode in modeli. 5. izdaja. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2003, 378 str.
9. Mandič Srna: Kakovost življenja: stanje in spremembe. Ljubljana : Fakulteta za družbene vede, 1999, 213 str.
10. Mandič Srna: Pravica do stanovanja: brezdomstvo in druga stanovanjska tveganja ranljivih skupin. Ljubljana : Visoka šola za socialno delo, 1999a, 311 str.
11. Mihajlovič Stela: Za otroka 125 tisoč evrov. Moje finance, Ljubljana, 2007, 1.
12. Moore Molly: As Europe Grows Grayer, France Devises a Baby Boom. Washington Post Foreign Service. [URL: http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/10/17/AR2006101701652_3.html], 18.10.2006.
13. Palčič Damjan: Dejavniki odlaganja rojstev v starejša leta v Sloveniji. Diplomsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2002, 47 str.
14. Stropnik Nada: Ekonomski vidik starševstva. Ljubljana : Znanstveno publicistično središče, 1997, 236 str.

15. Šircelj Milivoja: Rodnost v Sloveniji od 18. do 21. stoletja. Ljubljana : Statistični urad RS, 2006, 326 str.
16. Škraban Damir: Demografske razlike med Evropo in Združenimi državami Amerike. Diplomsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2004, 47 str
17. Valjavec Miranda: Delo in zaposlitev mladih ter oblikovanje družine. Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2000, 51 str.

VIRI

1. Danes bo sklad izbral srečne kupce. Finance, Ljubljana, 22.2.2007, str. 10.
2. Evroterm. [URL: <http://www.gov.si/evroterm/>], 2007.
3. Europe in figures. Eurostat yearbook 2006-07. Luxemburg : Office for Official Publications of the European Communitie, 2007, 373 str.
4. Living conditions in Europe. Statistical pocketbook, 1998-2002. Luxemburg : Office for Official Publications of the European Communities, 2004, 113 str.
5. National Statistics UK. [URL: <http://www.statistics.gov.uk/CCI/nugget.asp?ID=591&Pos=1&ColRank=2&Rank=1000>], 2006
6. Nepremičnine v Avstriji. [URL: <http://web1.immobilien.net/Default.aspx>], 2007.
7. Real Estate in Europe.
[URL: http://www.myhouseandgarden.com/real_estate_in_Europe.htm], 2007.
8. Recent demographic developments in Europe 2004. Strasbourg : Council of Europe Publishing, 2005, 128 str.
9. Rodnostno vedenje Slovencev. Ljubljana : ZRC SAZU, 1998, 128 str.
10. Share of women among tertiary students. Eurostat : Population and social condition, [URL:http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1996,39140985&_dad=portal&_schema=PORTAL&screen=detailref&language=en&product=Yearlies_new_population&root=Yearlies_new_population/C/C3/C33/cca16656], 2005.
11. Slonep vse o nepremičninah.
[URL:http://www.slonep.net/informacije/novice.html?direct=8616&lev1=1&lev2=70&medij=&arhiv=*&month=&scope=&no_tb=1&nonav=1&view=n_novice], marec 2007.

12. Stanovanjski sklad Republike Slovenije. [URL: <http://www.stanovanjskisklad-rs.si/>], 2007.
13. Statistics Norway. [URL: http://www.ssb.no/english/subjects/06/05/lonnansatt_en/], 2007.
14. Statistics Sweden, [URL: http://www.scb.se/templates/tableOrChart____28196.asp], 2007.
15. Statistični letopis RS 2006. Ljubljana : SURS, 2006.
16. Statistični portret Slovenije in EU. Ljubljana : Statistični urad RS, 2005.
17. Strategija za dvig rodnosti v Republiki Sloveniji: delovno gradivo. Ljubljana : Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, 2006.
18. Tečajna lista Banke Slovenije – referenčni tečaji Evropska centralne banke. [URL: <http://www.nlb.si/cgi-bin/nlbweb.exe?doc=2667>], maj 2007.
19. Tolarski dnevni devizni tečaji Banke Slovenije 1991-2006. [URL: <http://www.bsi.si/financni-podatki-r.asp?MapaId=141>], 2006
20. Wikipedia. [URL: <http://en.wikipedia.org/wiki>], maj 2007.
21. World cost of living rankings 2006/07. [URL: <http://www.finfacts.ie/costofliving.htm>], 2007.
22. Zakon o dohodnini (Uradni list RS št. 117/2006).
23. Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (Uradni list RS 100/2006).

PRILOGA

Tabela 1: Povprečni stroški otroka od 0 do 25 let v Sloveniji

	Stroški otroka v EUR
0-1 let	
Hrana in brezalkoholna pijača	1.120
Obleka in obutev	475
Plenice in negovalna kozmetika	630
Igrače	150
Izdatki za RD in praznike	60
Varčevanje	250
Oprema za otroka (voziček, miza, stolček,...)	1.000
Pohištvo	170
Skupaj	3.855
1-6 let	
Hrana in brezalkoholna pijača	5.600
Obleka in obutev	2.375
Plenice in negovalna kozmetika	700
Igrače	1.250
Varuška	900
Izdatki za RD in praznike	940
Varčevanje	1.250
Oprema za otroka (voziček, miza, stolček,...)	370
Nezgodno zavarovanje	63
Vrtec	6.300
Šola v naravi in šolski izleti (od 4. leta)	380
Šolnina, športne aktivnosti, tečaji (od 4. leta)	900
Športna oprema - kolo, smuči,...(od 3. leta)	350
Glasba, igrice, knjige,...(od 3. leta)	310
Frizer	125
Pohištvo	1.250
Skupaj	22.963
6-15 let	
Hrana in brezalkoholna pijača	10.085
Obleka in obutev	4.274
Plenice in negovalna kozmetika	
Igrače	960
Varuška	1.100
Izdatki za RD in praznike	1.700
Varčevanje	2.250
Nezgodno zavarovanje	112
Šola v naravi in šolski izleti	420
Počitnice- morje, smučanje	3.400
Šolnina, športne aktivnosti, tečaji	5.100
Športna oprema - kolo, smuči,...	650
Glasba, igrice, knjige,...	750
Frizer	445
GSM (od 8. leta)	550
Prevoz (avtobus, vlak), mesečna vozovnica	680
Šolska prehrana	7.500
Šolske potrebščine	1.300

	Stroški otroka v EUR
Žepnina	1.850
Kino in prosti čas	40
Večji nakupi (računalnik, CD)	850
Revije, časopisi	140
Skupaj	44.156
15-19 let	
Hrana in brezalkoholna pijača	4.482
Obleka in obutev	1.900
Izdatki za RD in praznike	500
Varčevanje	1.000
Nezgodno zavarovanje	50
Šola v naravi in šolski izleti	300
Počitnice- morje, smučanje	1.500
Šolnina, športne aktivnosti, tečaji	2.000
Športna oprema - kolo, smuči,...	650
Frizer	700
Pohištvo	1.250
GSM	600
Prevoz (avtobus, vlak), mesečna vozovnica	680
Šolska prehrana	3.350
Šolske potrebščine	800
Žepnina	3.000
Kino in prosti čas	80
Večji nakupi (računalnik, CD)	1000
Revije, časopisi	380
Vozniški izpit	600
Skupaj	24.872
19-25 let	
Hrana in brezalkoholna pijača	6.723
Obleka in obutev	2.846
Izdatki za RD in praznike	750
Nezgodno zavarovanje	75
Prevoz (avtobus, vlak), mesečna vozovnica	1.020
Šolske potrebščine	850
Žepnina	2.900
Večji nakupi (računalnik, CD)	500
Avtomobil	4.150
Najemnina (1/2)	9.000
Potovanja	650
Skupaj	29.464

Vir: Mihajlovič, 2007.

Tabela 2: Število porok po letih na 1000 prebivalcev

Država/Leto	1960	1970	1980	1990	2000	2002	2003
SREDNJA EVROPA							
Avstrija	8,3	7,1	6,2	5,9	4,9	4,5	4,6
Belgija	7,1	7,6	6,7	6,5	4,4	3,9	/
Češka*	7,8	9,2	7,6	8,8	5,4	5,2	4,8
Francija	7,0	7,8	6,2	5,1	5,1	4,7	4,6
Luksemburg	7,1	6,4	5,9	6,1	4,9	4,5	4,4
Madžarska*	8,9	9,3	7,5	6,4	4,7	4,5	4,5
Nemčija	9,5	7,4	6,3	6,5	5,1	4,8	4,6
Nizozemska	7,8	9,5	6,4	6,4	5,5	5,3	5,0
Poljska*	8,2	8,6	8,6	6,7	5,5	5,0	5,1
Slovaška*	8,1	7,9	7,9	7,6	4,8	4,7	4,8
Švica	7,8	7,6	5,7	6,9	5,5	5,5	5,5
Slovenija*	8,8	8,3	6,5	4,3	3,6	3,5	3,4
SEVERNA EVROPA							
Estonija*	10,0	9,1	8,8	7,5	4,0	4,3	/
Finska	7,4	8,8	6,1	5,0	5,1	5,2	5,0
Danska	7,8	7,4	5,2	6,1	7,2	6,9	6,5
Irska	5,5	7,0	6,4	5,1	5,0	5,1	5,1
Islandija	7,4	7,8	5,7	4,5	6,3	5,7	5,1
Latvija*	11,0	10,2	9,8	8,9	3,9	4,2	4,3
Litva*	10,1	9,5	9,2	9,8	4,8	4,7	4,9
Norveška	6,6	7,6	5,4	5,2	5,6	5,3	4,9
Švedska	6,7	5,4	4,5	4,7	4,5	4,3	4,4
Velika Britanija	7,5	8,5	7,4	6,6	5,2	/	/
JUŽNA EVROPA							
Albanija*	/	6,8	8,1	8,9	7,6	/	/
BIH*	10,1	9,3	8,5	6,7	5,8	/	/
Bolgarija*	8,8	8,6	7,9	6,9	4,3	3,7	3,9
Ciper	/	8,6	7,9	9,2	12,5	13,5	13,9
Grčija	7,0	7,7	6,5	5,8	4,5	5,3	/
Hrvaška*	8,9	8,5	7,2	6,0	4,8	5,1	5,0
Italija	7,7	7,3	5,7	5,6	4,9	4,6	4,5
Makedonija*	8,6	9,0	8,5	8,3	7,0	7,2	7,1
Malta	/	/	/	7,1	6,7	5,7	5,9
Portugalska	7,8	9,4	7,4	7,2	6,2	5,4	5,1
Romunija*	10,7	7,2	8,2	8,3	6,1	5,9	6,2
Srbija in Črna Gora*	9,0	9,2	7,6	6,3	5,5	/	/
Španija	7,8	7,3	5,9	5,7	5,4	5,1	5,0
Ukrajina*	10,7	9,8	9,3	9,3	5,6	6,6	7,8
Turčija	/	/	8,2	8,2	6,8	6,4	/

* Bivše socialistične države

/ ... ni podatka

Vir: Recent demographic developments in Europe 2004, str. 55.

Tabela 3: Število razvez po letih na 1000 prebivalcev

Država/Leto	1960	1970	1980	1990	2000	2002	2003
SREDNJA EVROPA							
Avstrija	1,1	1,4	1,8	2,1	2,4	2,4	2,3
Belgija	0,5	0,7	1,5	2,0	2,6	3,0	/
Češka*	1,4	2,2	2,6	3,1	2,9	3,1	3,2
Francija	0,7	0,8	1,5	1,9	1,9	2,2	/
Luksemburg	0,5	0,6	1,6	2,0	2,4	2,4	2,3
Madžarska*	1,7	2,2	2,6	2,4	2,3	2,5	2,5
Nemčija	1,0	1,3	1,8	1,9	2,4	2,5	2,6
Nizozemska	0,5	0,8	1,8	1,9	2,2	2,1	1,9
Poljska*	0,5	1,1	1,1	1,1	1,1	1,2	1,3
Slovaška*	0,6	0,8	1,3	1,7	1,7	2,0	2,0
Švica	0,9	1,0	1,7	2,0	1,5	2,2	2,3
Slovenija*	1,0	1,1	1,2	0,9	1,1	1,2	1,2
SEVERNA EVROPA							
Estonija*	2,1	3,2	4,1	3,7	3,1	3,0	/
Finska	0,8	1,3	2,0	2,6	2,7	2,6	2,6
Danska	1,5	1,9	2,7	2,7	2,7	2,8	2,9
Irska	/	/	/	/	0,7	0,7	0,7
Islandija	0,7	1,2	1,9	1,9	1,9	1,8	1,8
Latvija*	2,4	4,6	5,0	4,0	2,6	2,5	2,1
Litva*	0,9	2,2	3,2	3,4	3,1	3,0	3,1
Norveška	0,7	0,9	1,6	2,4	2,2	2,3	2,4
Švedska	1,2	1,6	2,4	2,3	2,4	2,4	2,4
Velika Britanija	0,5	1,1	2,8	2,9	2,6	2,7	/
JUŽNA EVROPA							
Albanija*	/	0,8	0,8	0,8	0,6	/	/
BIH*	1,0	0,8	0,6	0,4	0,5	/	/
Bolgarija*	0,9	1,2	1,5	1,3	1,3	1,3	1,5
Ciper	/	0,3	0,3	0,6	1,7	1,9	2,0
Grčija	0,3	0,4	0,7	0,6	1,0	1,0	/
Hrvaška*	1,2	1,2	1,2	1,2	1,0	1,0	1,1
Italija	/	/	0,2	0,5	0,7	0,7	/
Makedonija*	0,7	0,3	0,5	0,4	0,7	0,6	0,7
Malta	/	/	/	/	/	/	/
Portugalska	0,1	0,1	0,6	0,9	1,9	2,7	2,2
Romunija*	2,0	0,4	1,5	1,4	1,4	1,5	1,5
Srbija in Črna Gora*	1,4	1,1	1,2	1,0	0,8	/	/
Španija	/	/	/	0,6	1,0	1,0	1,1
Ukrajina*	1,2	2,9	3,6	3,7	4,0	3,8	3,7
Turčija	0,4	0,3	0,4	0,5	0,5	0,7	/

* Bivše socialistične države

/ ... ni podatka

Vir: Recent demographic developments in Europe 2004, str. 67.